

İKTİSAT

DERGİSİ

SAYI: 189 MART 1980

Açık Oturum

Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu

Prof. Dr. Erdoğan Alkin

Prof. Dr. Besim Üstünel

Doç. Dr. Yalçın Küçük

Mehmet Betil

Röportaj

Prof. Dr. Gülten Kazgan

Şaban Çavuşoğlu

Nuh Kuşçulu

Yeni bankacılık Garanti Bankası'nda

Yeni bankacınız, bankacılığın
bir hizmet kurumu olduğuna inanıyor.
Ve yeni bankacılık yeni hizmetler vermektir,
bunu da biliyor.
Garanti Bankası, yılbaşından bu yana sizlere yeni hizmetler getirdi:

Çocuk Kulübümüz ilk kez
şube içi video ve film gösterilerinden
başka, aile bütçesine katkıda
bulunmak üzere, alışverişlerde
%10 indirim imkânı da getirdi.
Şimdilik Kulübümüz İstanbul,
Ankara, İzmir, Adana ve
Gaziantep'te faaliyet gösteriyor.
Ayrıca, çocuk dergimiz ve
kumbaramız da var.

Yurt dışındaki çalışanlarımıza
seslenmek, onların sorunlarını
duyurmak için,
Garanti Gazetesi'ni
çıkartıyoruz. Şubelerimize
başvuranlar, yurt dışındaki
yakınlarına gazetemizde mesaj
gönderebiliyor.

Çocuk Yılı nedeniyle, yurt dışındaki
işçilerimizin çocukları arasında
yaptığımız ödüllü bir yarışma sonucunu
açtığımız **Resim Sergisi** ile, sanat
faaliyetlerini sürdürüyoruz.

Tarım Programı çiftçi ve
köylülerimize hizmet sunuyor.
Bu programda, ilk olarak üç elkitabı
yayınlanıyor. Ayrıca, tarımla ilgili
sorularınızı da uzmanlarımız
cevaplandırarak.

Her şubemizde bulunan
"Yeşil Yoncalı" elemanlarımız,
müşterilerimizin bankacılık ve
özellikle emeklilerin, emeklilikle
ilgili sorunlarını çözmeye çalışacak.

Size yakın olan Garanti Bankası,
tüm banka işlemlerinin yanı sıra,
Garanti Çeki'yle de hediye seçme
güçlüğünü ortadan kaldırıyor.

Garanti Bankası, bankacılıkta
yeni örnekler vermeye devam edecek.

**TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI**

"yeni bankacınız"

İKTİSAT DERGİSİ

MART 1980

SAYI : 189

CİLT : XXX

İ. Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANI

Sahibi : Şeref ÖZGENÇİL
Yazı İşl. Md. : Ahmet ÖZPINAR
İdari Md. : Selçuk SANCAR

DERGİ YÖNETİM KURULU

Başkan : Prof. Dr. Akın İLKİN
Doç. Dr. Toktamış ATEŞ
Doç. Dr. Ömer GÖKAY
As. Dr. Ahmet KALIN
As. Kaya ARDIÇ
Sedat SANATKÂR
Bülent YARDIMCI

Kurucusu : Nihat BATUR

DERGİ YAZI KURULU

Doç. Dr. Asaf Savaş Akat, Prof. Dr. Erdoğan Alkin, Prof. Dr. Önder Arı, Dr. Taner Berksoy, Prof. Dr. Esat Çam, Metin Çağlar, Prof. Dr. Demir Demirelli, Prof. Dr. Nusret Ekin, Prof. Dr. Feridun Ergin, Prof. Dr. Sevim Görün, Aslan Başer Kafaoğlu, Prof. Dr. Gülten Kazgan, Prof. Dr. Haydar Kazgan, Prof. Dr. Metin Kutal, Doç. Dr. Bilsay Kuruç, Prof. Dr. Nazlı Kuyucuklu, Prof. Dr. Erol Manısalı, Kenan Mortan, Alp Orçun, Doç. Dr. İzzettin Önder, Yılmaz Özen, M. Sedat Piroğlu, Prof. Dr. Halil Sahilloğlu, Prof. Dr. Erdi Tokgöz, Prof. Dr. Melih Tümer, Prof. Dr. Yüksel Ülken, Prof. Dr. Besim Üstünel, Dr. Fahrettin Yağcı.

İçindekiler

GÖRÜŞ

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN 2

AÇIK OTURUM

Yöneten : Şeref ÖZGENÇİL 4

Katılanlar :

Prof. Dr. Erdoğan ALKİN

Mehmet BETİL

Prof. Dr. Besim ÜSTÜNEL

Doç. Dr. Yalçın KÜÇÜK

Prof. Dr. Sencer DİVİTÇİOĞLU

RÖPORTAJ

SON EKONOMİK ÖNLEMLER HAKKINDA

Handan GÖRGÜNAY 18

ARZ KISILARAK ENFLASYON

ÖNLENEBİLİR Mİ?

Alp ORÇUN 22

BÜYÜK İKTİSATÇILARI TANIYALIM

HERBERT SİMON

Dr. P. WILLIAMS

Çev : Güneş AKAGÜL 24

DIŞ BASINDA İKTİSAT

Derleyen : Kaya ARDIÇ 30

Abone Ücreti Yıllık : 600 - 6 Aylık : 300 TL.
Reklam Tarifesi : Ön kapak içi 4.000 TL. İç sahife tam 2.500 TL. İç sahife yarım 1.250 TL. Arka kapak içi 4.000 TL. Arka kapak 5.000 TL. — İdare Yeri : Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No. 27/6 Taksim-İST. ☎ : 45 17 52 — P. K. 599 Karaköy/İst. Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılardaki fikirler yazara aittir. Gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın iade edilmez. — Fiyatı 50 TL.

Basıldığı yer : Yenilik Basımevi - ☎ 43 55 72

Görüş

Türk ekonomisinin içine girdiği bunalım ve bunalımın boyutları, artık tartışma konusu olmaktan çıkmıştır. 1980 Türkiye'si üretim kapasitesini yarıdan düşük seviyede kullanmak zorunda kalan, işsizlik oranı artma eğiliminde olan, fiyatları tırmanan, dış ticaret açığı büyüyen, döviz darlığı soluk kesen nitelik kazanan ve nihayet dışsatımı bir türlü artmayan bir ülke olmuştur. Ancak, bunalımdan çıkış nasıl olacaktır? Kaç yıl gereklidir? Bütün sorun buradadır.

İlk akla gelen, duran üretim mekanizmasını harekete geçirmek için dış borç bulunmasıdır. Vadesi gelmiş önceki borçlarını bile ödeyemiyen bir ülkenin yeniden borçlanması oldukça zordur. Ayrıca, dış ekonomik konjonktürün de bu arada uygun olmaması bu zorluğu arttıran bir et-kendir. Ancak, çeşitli nedenlerle yine de belirli sınırlarda borç bulma ola-nağı vardır.

Dış borç, bilindiği gibi, iki yolla sağlanabilir. Birincisi Devletten Dev-lete olan borçlanmadır. Bu tür borçlanma, hem kısıtlıdır, hem de çok za-man alır. Ancak, dış siyasal konjonktürün gelişimi, bu yolla sağlanacak olanağı arttırabilir. Örneğin, Afganistan ve İran olayları Türkiye'nin pa-zarlık gücünü dengelemek her zaman mümkündür ve kolaydır. Görüldüğü-ne göre, yapılan da budur.

İkinci borçlanma yolu, serbest dış piyasadır. Buradaki potansiyel, trilyon dolar gibi korkunç boyutlara varmıştır. Ancak, bu kaynaktan ya-rarlanabilmenin temel koşulu, iç ekonominin düzelmesidir. İç ekonominin düzelmesi, alınacak borcun ödenmesi konusunda güveni artırır ve bu kaynaktan yararlanma olanağını sağlar.

İşin temeli ve düğüm noktası buradadır. Her şeyden önce, ulusal çabalarımızla ekonomimizi düzene sokmalıyız. Bu denli çığırından çıkmış ekonomiyi düzene sokmak, çok sıkıntılı ve fedakârlık istiyen bir dönem geçirmemizi zorunlu kılar. Ve bu dönem, dört yıldan az değildir. Aslında, bir ekonominin devamlı borçlanarak yaşamını sürümesi de beklenemez.

Bu dönemi geçirmek için yapılacak ilk iş ise, sıkıntının ve fedakârlığın herkes tarafından paylaşılmasını sağlamaktır. Bunun da yolu, vergi vermeyenlerle vergi dışı kalanları vergi kapsamına alacak etkin bir vergi düzenlemesidir.

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

Açık Oturum

ŞEREF ÖZGENCİL — Sayın Alkin Hükümetin aldığı ekonomik önlemleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

PROF. DR. ERDOĞAN ALKİN — Önlemler iktidardaki azınlık hükümetinin ana felsefesi açısından tutarlıdır. Teknik açıdan tartışılacak olursa eksiklikleri ve yanlışları olduğu açık. Örneğin; yapılan bir devalüasyon ve birtakım siyasal yansımalar sonunda hem otomatik döviz gelirlerinin artacağı hemde dış finans desteğinin artacağı varsayılmıştı. Bu yanlıştır. Çünkü, koşullar çok farklı. 1970'lerin dış koşulları ile günümüzün dünya koşulları çok farklı. Hemde siyasal koşullar bildiğimiz gibi değil, O yüzden dış finans desteğinin acele gelmeyeceği açıktı. Bu da belli oldu zaten. İkincisi otomatik döviz girişleri belli bir devalüasyon oranı ile gelmedi, gelmeyecekti. Özellikle işçi dövizini beklentisi hayli yüksekti şubat ayı içinde bunun gerçekleşmediğini görüyoruz bunun nedeni gayet açık iki devalüasyon arasındaki oran ile Türkiye'deki iç fiyat değişimleri-

ne baktığımızda bu dövizin gelececeğini açık olarak görebiliriz. Birinci yanlışlık bu beklentideydi, sanıyorum, buna göre, diğer bir önemli yanlışlık önlemlerin bir yük getireceği açıktı, bunu hepimiz biliyoruz; ilk anda gelir dağılımını daha da bozacağı açık, hatta belkide bilerek yada bilmeyerek deflasyonist politikanın bu gelir dağılımının bozulması bir aracıda olabilirdi ancak iktidar bu kadar hızlı bir deflasyonist politikayı toplumsal ve siyasal açıdan göğüsleyebilecek gücü kendisinin de görmediğinden gelir dağılımını düzeltme manevralarını baştan hiç olmazsa hazırlık biçiminde kamuoyuna yansıtmalıydı; bu yapılmadı. Önlemler alındıktan sonra bunu geçirmek son derece güç gibime geliyor. Eksiklikler var bu sürekli tartışılıyor. Hiçbir zaman ben KİT'lerin fiyatlarının serbest bırakıldığına inanmıyorum; KİT'lerin yönetim kurulları iktidara bağlı olup onlar tarafından tayin edildiğine göre nasıl olacakda yönetim kurulu bir fiyat zammına karar verdiğinde bunu siyasal iktidardan geçirebilecek. Ö-

nemli bir eksiklikde şu; ben hâlâ paralel piyasalara niye izin verildiğini anlayamıyorum. Eğer deflasyonist bir politika amaçlamışsa türk parasının serbestçe dalgalanmaya bırakılmasında ne sakınca var. Bu illaki Türk parasını koruma kanunun iptali anlamına gelmez, ama belli sınırlar içerisinde hatta bu sınırlar geniş tutularak türk parasının değeri dalgalanmaya bırakılarak şu ikili paralel döviz piyasası kolaylıkla bertaraf edilebilir. Büyük bir katkı sağlarmı sağlamazmı? Ama hiç olmazsa ara marjları biraz törpüleyebilir, bence hâlâ kambiyo kontrolünün yoğun olarak yürütülme isteği var ve KİT'lere özerklik verilme isteğinin zayıf olduğuna inanıyorum. Büyük bir eksiklik olarak yine kamu kesiminin finansmanında topyekûn bir hesaplanmanında olduğuna inanmıyorum örneğin bütçe açık ve içten olarak çıkmadı, görülüyor ki açık finansman eğilimi devam edecektir. Bu bakımdan teknik açıdan büyük eksiklikleri olan bir paket olduğuna inanıyorum, kesinkes bu kararların sistemi ve re-

jimi büyük dönemeçlerle değiştirecek kadar önemde görmüyorum, eğer sistem değişecekse çok eklemeler yapmak lâzım eğer rejim değişecekse bu kararlardan dolayı değil kısa gelecekte başka nedenlerle ortaya çıkabilecek birçok çıkmazlardan dolayı belli tehlikelere ve riskler içerisinde girebilir illaki bunların götürmesi diye birşey sözkonusu değildir.

ŞEREF ÖZGENCİL — Sayın Betil Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sorunların başında Enflasyon ve üretim yetersizliği geliyor. Sizce Hükümetin önlemler paketi bu sorunların aşılmasında başarılı olabilecek mi? Tedbirleri bu açıdan değerlendirir misiniz?

MEHMET BETİL — Ben tedbirlerin enflasyonu önleme ve ciddi bir üretim artışı sağlayabilme açısından tutarlı ve yeterli olduğunu düşünmüyorum. Bugün Türkiye'de enflasyonu önlemenin temel iki yolu var. Bir tanesi vergilendirilmeyen kesimlerin

ve az vergi verenlerin vergi verir hale gelmesidir. Bunlar; büyük ithalatçı tüccarlar, büyük toprak sahipleri, serbest meslek erbabı ve büyük ticaretle uğraşan kesimlerdir. Bu kesimlerden toplanabilecek vergi çeşitli araştırmalara göre çok büyük rakamlara ulaşıyor, benim yapabildiğim hesaplara göre 500 milyara yakın bir meblağ ki bu aşağı yukarı Türkiye'nin bütçesine eşit bir rakamdır. Bunu yapmadan Türkiye'de enflasyonu önlemek hemen hemen imkansız, ikincisi üretim artışı sağlamak gerekiyor. Ancak bundan önce üretim niçin yetersiz gerçekleşiyor buna bakmakta yarar var. 1979 yılında düşük kapasite kullanımının nedeninin yüzde 50'sini döviz yetersizliği teşkil ediyor, sanayi açısından çok önemli bir darboğazın olduğu anlaşılıyor. İkincisi darboğaz elektrik enerjisinin yetersizliği, enerji arzının enerji talebini karşılamaması olarak ortaya çıkıyor, üçüncüsü yine dövizle ilgili olarak birçok kesimde akaryakıt yetersizliğinden çalışamama söz konusu, bu tarım kesiminide mazot yetersizliği biçiminde etkiliyor. Dördüncüsü de bazı kesimlerde finansman darboğazı ki, bugün bu daha da önem kazanmıştır. Sebepleri sıraladığımızda ortaya çıkan husular bunlar; bunları çözebilmenin yolunda bu tedbirlerden geçmiyor, eğer üretim tıkanıklığının önündeki en önemli sebepler bu saydıklarımızsa bunları çözebilmenin yolu fiyat mekanizması ile oynamaktır ki ben Demirel'in

tedbirlerini esas olarak böyle görüyorum, zaten fiyatlarla oynansada oynanmasa da üretim yetersiz olduğu, vergilendirilmemiş kesimlerin vergilendirilmeye devamlı halinde ortaya çıkacak sonuç buydu. Teknik açıdan da tedbirlerin başarılı olabilmesinde, bu birçok noktada sözünü ettiğim arz yetersizliğinin veya hizmet ve malların fiyat elastikiyetinin düşük olması, son derece tâyin edici oluyor. Alınan tedbirlerin temel varsayımında bulunan anlayış bu değil; Batı ekonomilerinde fiyatlarla oynandığında esas olarak arz elastikiyetinin yüksek olduğu şartlarda üretim fiyata duyarlıdır ve şu veya bu şekilde fiyatlar kontrol altına alınabilir hiç olmazsa teorisinin günümüz dünya gerçeklerine uyup uymaması bir yana söylediği şey budur. Fakat Türkiye için bu söz konusu değildir. Tekrar vurgulamak istiyorum vergi meselesi tâyin edici meseledir. Atılması gereken ilk adım vergi adımıydı, bu adımı atmadıkları sürece, hangi iktidar gelirse gelsin Türkiye'de istikrar sağlanamaz.

ŞEREF ÖZGENCİL — Sayın Besim Üstünel, Önlemler paketinin başarılı olabilmesi için nasıl bir politika izlenmelidir? Önlemler bu haliyle başarı sağlayabilir mi?

Prof. Dr. BESİM ÜSTÜNEL — 25 ocak 1980'de alınan önlemler iktidardaki AP azınlık hükümetinin sağ felsefesi açısından, bir bakıma kendi içinde tutarlı

ve azınlık hükümeti olmasına rağmen, ileri ölçüde devalüasyon ve zamlar yapılması nedeniyle de cesur olarak nitelendirilebilecek önlemlerdir. Buna rağmen Türkiye'nin ekonomik anlamda karşılaştığı ciddi sorunları enflasyon ve döviz darboğazı sorununa bu önlemlerin kendi başına çözüm getirebileceğini dolayısıyla paketin başarı sağlayabileceğini söylemek güçtür. Çünkü bu paketin kendi içinde tutarlılığını koruyabilmesi ve kendi ölçüsünde başarıya ulaşabilmesi diğer üç alanda çok daha güç, çok daha cesaret isteyen, siyasal destek isteyen politikalarla tamamlanmasına bağlıdır. Bunlardan bir tanesi, para ve kredi politikasındaki tutumdur, eğer Demirel Hükümeti önümüzdeki aylarda ve yıllarda bu politikanın gerektirdiği çok sıkı para ve kredi politikasını sürdürebilirse, bu politikaya, bir ölçüde başarı şansı verir, ikincisi gelirler ve ücretler politikasıdır, yani toplu sözleşmelerde ve taban fiyatlarında destekleyeceği politika burada da gene bu felsefenin gereği olarak üreticiye yüksek fiyatlar vermemesi gerekir. Toplu sözleşmelerde özellikle kamu yesiminde bu yıl toplu sözleşme yılıdır. Onlara karşı daha disiplinli daha ciddi olabilmeyi başarması gerekir. Üçüncüsünde kamu gelirlerinin arttırılabilmesi için KİT zamları dışında çok ciddi bir vergi tasarısını getirip parlamentodan geçirmesi zorunlu gözüküyor. Ancak vergi tasarısını parlamentodan geçirecek

çoğunluğa sahip değil. Bu açıdan siyasal destekten yoksun. Halbuki getirdiği vergi tasarısını olduğu gibi yasalaştırsa bile bütçeye net etkisi sıfır yani bütçeye sağlayacağı 100-120 milyar lira dolayında bir gelir transferi yapmaktadır. Toplumun bir kesiminden bir başka kesime, yani memur ve işçiye asgari geçime yakın düzeyde bir vergi bağışıklığı sağlayarak 90 milyar, düşük gelirli gruplarda vergi oranını düşürerek de 20-25 milyar lira vergi hafiflemesi sağlayarak 120 milyar dolayında bir vergi azalmasına neden olacaktır. Bu tasarı olduğu gibi kabul edilirse buna karşılıklı başka vatandaşlardan daha değişik oranlarda vergi alarak bu 120 milyar lirayı karşılayacaktır. Bu durumda kamu finansmanına katkı sıfırdır. Dolayısıyla enflasyonu önleyici etkisi yoktur. Kaldı ki parlamentodan bu böyle geçmez. Bağışıklıkları arttıran gelir arttırıcı etkilerini azaltan şekilde geçer. O takdirde de enflasyonist kaynak olmaya başlar. Kaldı ki tümünün kabul edilmesi tamamen bir yönüyle gelirin sadece asgari geçim kısmını yasalaştıralım diyen siyasal gruplar var. Bu yöne gidildiğinde de mevcut enflasyonist gidişe ve kamu açığına 100 milyar lira civarında yine bir açık eklenecektir. Buda bütün bu paketin ve onunla getirilen bir ölçüde disiplinli gidişin tamamen sona ermesi demektir. Gelelim ikinci hususa, ücretler, gelirler ve taban fiyatları konusunda kendi partisi ve sendikalar

tarafından tepkiyle karşılanacağını beklemek gerekir, bu durumda asıl yapılması gereken şey toplumsal uzlaşmayı sağlamak olmalıdır, oysa Adalet Partisi ve onun yöneticileri böyle bir tutum içinde görünmemektedir. Sıkı para politikası izlemek gerekir, bu konuda da İstanbul, Ankara, Adana'daki büyük iş çevrelerinden başlayan baskılar kredi musluklarının tekrar açılması yönündedir, bu baskıyada bir süre sonra dayanmadığı takdirde bu politika iyice elden gidecektir ve başarısızlığa mahkûm olacaktır.

ŞEREF ÖZGENCİL — Sayın Yalçın Küçük, Hükümetin aldığı ekonomik önlemleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Önlemler başarılı olabilir mi?

YALÇIN KÜÇÜK — Hükümetin bu önlemleri, ısrarla izleyeceğinden kuşku var, ikincisi bu önlemler o kadarda çok yeni değildir, bundan önceki hükümetin açmış olduğu kapılardan, daha da hızlı bir şekilde girmek şeklindedir, üçüncüsünde çok zannedildiği kadar da radikal değildir. Besim beyin enflasyon ve döviz sorununa çözüm getirmeyeceği yolundaki görüşüne katılıyorum; çok sıkı para ve kredi politikasını sürdürürse ki sürdürmesi lâzım. Asıl tartışılması gereken nokta öyle sanıyorum ki sadece niyetle bunlar yapılabilir mi yani bugünkü ekonominin örgütlenme düzeyinde bu hükümet ya da başka bir hükümet sıkı bir para ve

kredi politikası izleyebilir mi bence izleyemez yani merkez bankasının ve ekonominin çeşitlenmesi neticesinde hükümetlerin sıkı bir para politikası izleme olanakları çok daralmıştır. Bu kararları çok tutarlı bulmuyorum. Çok özel olarak çünkü bu kararlar çok kabaca alırsak fiyat istikrarını sağlama kararları olarak düşünürsek ve çok genel çerçevesiyle bu kararlar ister çok açıkça ifade edilmiş olsun isterse ifade edilmemiş olsun bu kararlar manzumesi içinde iki üç tane otomatik birtakım enflasyonu körükleyici mekanizmalar var bir defa Türkiye parasının konvertibilite olup olmaması konusunda ki tartışmayı çok uzatmamak gerekiyor. Öyle görülüyor ki iktisatçının veya planlamacının kullandığı deyimle, Türkiye parası büyük ölçüde konvertibildir. Neden öyle bir sistem geliyor ki Türkiye'de paralel piyasa Tah-takale ikinci piyasa dediğimiz önemli ölçüde bir döviz artık planlı anlamında serbestçe döviz kaç liradan alıyorsa muhasebesine geçirebiliyor, bu anlamda bir konvertibilite vardır, bu yolu kapatmadığınız sürece enflasyonist süreci getirmiş oluyorsunuz, ikinci nokta enflasyonu durdurmayı düşünen bir hükümetin faiz haddini fiilen bu kadar serbestleştirmeside fiilen enflasyonu şiddetlen-direcek bir olaydır. Üçüncüsü böyle bir deflasyonist bir politikada mutlaka tamir sektörü dediğimiz bir sektör önem kazanacaktır. Batı ekonomilerinde bunu görmüyoruz, ancak Sov-

yet ekonomisinde bu görülüyor, maliyetlerde tamir sektörü dediğimiz ve mekanizasyonu verimliliği arttırmak ve zor olan bir kesimdir, sosyalist ekonomilerin en önemli sorunlarından bir tanesidir. Ekonomide bunun önemi giderek artacaktır. Ancak iki tane monoter bir tane strüktürel özellik Türkiye ekonomisinde bütün bu kararlarla düşmanca çatışıyor ve mutlaka fiyat artışlarını daha da hızlı bir şekle getirecektir.

ŞEREF ÖZGENCİL — Sayın Sencer Divitçioğlu, siz önlemleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

SENCER DİVİTÇİOĞLU — İktisatçının iki amacı var; Birinci kaynak dağılımı, ikincisi gelir bölümü sorununun çözülmesi, yalnız bugün topluma baktığımızda, iki olay birbiriyile çelişiyor, bunlardan bir tanesi enflasyon ve buna bağlı olarak türk parası değerinin düşmesi, ikincisi de işsizlik. Nedenlere baktığınız vakit iki şey görüyorsunuz, sorumlu olan devletle, kapitalist sınıf, devlet kendi harcamalarını karşılamak için para basmıştır, kapitalist bu aralıktan para kazanmak için paranın basılmasına, dolaylı olarak sebep olmuştur ve bugün hala bunu istemektedir. Öyleyse kaynakları dağıtma ve gelir bölümünü mekanizmasının düzeltilmesi gerekir. Nasıl düzelir? Eski devletle düzeltmeye çalışsınız yada yeni kurallar koyarsınız. Yeni kurallar birincisi efektif anlamda, yani

kapitalist sistem içinde olduğumuza göre kapitalist oyunun kurallarına, uygun işleyen mekanizmalar kümesi kurarsınız yahut başka potansiyelleri ararsınız -Ekonomik önlemler ne olur sorusuna geldiğimizde tabi teorik planda doğrudur, Çünkü işleyebilir- Şu anda hepiniz açıkladınız ki; Gerçekten devlet enflasyonu yıkmaya mecburdur. Kapitalist sınıf da mecburdur buna. Çünkü deflasyoncu gidişteyiz, öyleyse enflasyon sürecine muhakkak girilecektir ve böyle olduğu sürecede, dışarıdan para gelmeyecektir yine açıklarınız olacaktır. Öyleyse yine enflasyona gideceksiniz ve bundan kurtulamayacaksınız. Sebep tabi şu, öncüllerimiz var mı yokmu? Çünkü bu sistemin işlemesi için gerçekten ne dereceye kadar kapitalistiz belirli bir süre içinde bunu yaratabilirmiyiz? Bu Batı tarihine baktığımız vakit bu 14. yüzyıldan itibaren başlayan bir sürecin sonucu, bu yapılabilir mi ya da Kore gibi 7 aileye verirsiniz gelir bölümünün canını okursunuz, yapılabilir mi? Şimdi yapılmayacaksa, eğer böyle bir yere doğu gidilir mi? Bu iş siyasi tabi, buraya girmiyorum, yani Güney Amerika örneği Kore örneği gibi tabi pek muhtemeldir ki gider çünkü bundan kurtulamazsınız, yani kapitalizm bu ülkede işlemeyecektir, bu yoluyla işleyebilir, ceberrut idare edebilir, kaynakları istediği gibi dağıtır gelir bölümünü istediği gibi yaparsa olur. Ama bu almasıyı düşünmeyelim dahi. Bir başka almasıda muhteme-

len sosyalizmdir, bu da bir potansiyel sorundur, bunu da burada irdelenmek herhalde şu andaki konumuz değil.

TARTIŞMA

Prof. Dr. BESİM ÜSTÜNEL

Bazı konularda Yalçın Küçük'le aynı görüşleri paylaşmadığımı belirtmek isterim. Sayın Küçük para politikası açısından bugünkü kurumsal yapı içinde, bugünkü tutumla, para arzının kısılamayacağını söylediler. Bir ölçüde belki güç olabilir ama imkânsız olmadığı aşîkar. Güçlük şuradan geliyor: Bütçe öyle bir düzeye varmış, sağlıklı kaynaklardan finansmanı 10 yıldan bu yana o kadar ihmal edilmiştir ki, bütçenin yeniden para basmadan uygulanması son derece güçtür. Özellikle iktidarın parlamentoda azınlıkta olması, katsayıyı tutamaması, muhalefet partilerinin, hatta hükümeti destekleyenlerden biriyle işbirliği halinde katsayıyı istediği gibi yükseltmesi, bütçenin kendi içindeki dengeyi bozmuştur, O bakımdan güçlük olduğu muhakkak. Eğer Türkiye'de bir çoğunluk iktidarı olursa veya bugünkü iktidar bir toplumsal uzlaşmayı bir siyasal uzlaşmayı sağlayabilirse, inanıyorum ki tamamen değilse bile büyük ölçüde para arzına egemen olabilir. Özellikle kamu iktisadi teşebbüslerinin finansman açığı vermesine imkân verme-

yecek şekilde fiyatları serbest rekaset fiyatları şeklinde yükseltir. İcazında yani bir defaya mahsus olmak üzere büyük bir sıçrama şeklinde değil ama her ay her gün, tıpkı piyasada bir iş adamı nasıl fiyat yükseltiyorsa böyle bir uygulamaya gitmek kendi felsefeleri içinde tutarlılık olacaktır. Bunun gibi özel sektöre açılan kredilerin, çok sınırlandırılması gerekir bu tabii bir seri iflası göze almayı gerektirir, orta çaplı veya iri kıyım firmaların veya iktisadi devlet teşekküllerinin iflas etme pahasına Türk toplumunun sırtında asalak olmaktan enflasyon kaynağı olmaktan çıkarılması gerekir, bu tip bir operasyonu göze almadıkça gerçekten Türkiye'de enflasyonun kaynaklarını tıkamak güçtür.

Gelelim ikinci konuya sayın Küçük dedi ki bu paketin kendi içinde enflasyonu arttıracak hususlar var, bunlardan bir tanesi konvertibilite yani yarı resmi veya gayri resmi bir konvertibilite geçerlidir, sanayici yüksek fiyatlar ödeyerek hammaddesini getirmektedir, bu veya resmi şekilde yükseltilmiş dolarla hammaddesini alan alınan hammaddelerin üretimde kullanılması sonucu maliyet, fiyat artışı gibi enflasyon kaynağı olabilir buda para arzı müsaade etmezse yine mümkün değildir. Yeni pahalıya mal eden satamaz fiyatları zarar pahasına düşürmek zorunda kalır eğer para politikasını yeterince ciddi ve disiplinli bir şekilde yürütülürse şayet para arzı izin vermezse maliyet

artışının sürekli bir enflasyona dönüşmesi mümkün değildir. Bir kereye mahsus fiyat artışı olur ama bir kereye mahsus pahalılık enflasyon demek değildir. Bu ikisini ayırmamız gerekir kaldı ki bizim sanayide kıtlık ekonomisi geçerlidir, dolayısıyla piyasadaki saptanan fiyatlar sanayiciler yada devletin kabul ederek yürürlükte olan fiyatlar maliyetlerle yakından uzaktan ilgisi olmayan fiyatlardır.

Tamir sektörüne gelince bu sektörün önem ve işlerlik kazanması enflasyonun frenlenme açısından zararına değil yararına işlerse gerçekten o zaman kaynaklardan tasarruf sağlanacaktır demektir. Kaynak açığımız azalacaktır demektir gerçekten kaynak açığımız azalınca hem dış yardım gereksinmemiz azalır hem toplam kaynakların kullanımı dengesindeki açığımız azalır, bu durumda reel anlamdaki enflasyonist baskı azalacaktır.

Faiz hadlerinin serbest bırakılmasının bir tür enflasyon kaynağı olmasının da anlamak güç bugünkü sistemin mantığı içinde bence zaten serbest bırakılmış değildir. Çünkü mevduat faizleri yüzde ikide üçte tutulmaktadır bankaların çok kar etmesi için kredi faizleri yükseltilmiştir. Fakat mevduata verilen faizler eski düşük düzeyinde bırakılmıştır bu bakımdan bankaların mevduata karşı verecekleri faiz oranları serbest bırakılmalıdır ki paraya olan güven

artsın ve bir ölçüde para arzı ve talebi arasındaki denge daha düşük fiyat artışları düzeyinde sağlanabilsin.

Prof. Dr. ERDOĞAN ALKİN

Tevdiat parasında gerçekten bir daralma olacak mı? Türkiye’de ben sanıdığı kadar büyük bir daralma meydana geleceğini zannetmiyorum emisyonun frenine basılsa bile banka parasında şimdiden öngörüldüğü kadar bir daralma kamu kesiminde sayın Üstünel’in söylediği gibi 250 milyar lira KİT’lerle beraber 350 milyar lira dolayında bir açık olacağı gözüküyor, bunun bir kısmı bütçeden kaynaklanacak bütçe kesinkes 760 milyar lira ödenekle yürümeyecektir, bunun muhtemelen yüzde 50’si kadar ek ödenek istenecektir yıl içinde mekanizma yıllardan beri budur ama tabi bu ek ödeneginde tamamı kullanılamayacaktır, ama 900 milyar lira dolayında bir kamu harcaması yapılacaktır. Gelirlerde herhalde yine 720 milyar düzeyinde kalmayacaktır, enflasyon etkisiyle fonlarında 720 lerden 800'lere doğru itilmesi olasılığı hayli yüksektir şu halde konsolide bütçe 150 milyar lira dolayında bir açık beklenebilir. KİT’ler yatırımları ne kadar gözden geçirilirse geçirilsin yine hiç olmazsa enerji konusunda diğer alt yapı yatırımlarında öncelikler var bunlar yerine getirilecektir. Bu zamlarla beraber 60 milyar lira açık vardır. Ben bunu izleyen

zamların bu büyük oranlarda yapılacağı inancında değilim siyasal engeller var, ve bu halde gözüken 60 milyar lira açığın kapatılması ihtimali oldukça düşük birde bunun üstüne KİT'lerin yatırım görevleri var minimum tutulsa dahi onlarda 100 milyar liraya yaklaşacağına göre kamu kesiminin topyekün 200-250 milyar lira dolaylarında bir açık verecek veya merkez bankası kredisi ya emisyonla finanse edilecek emisyonun ne kadar frenine basılırsa basılsın bir miktar emisyon artacak, birazda merkez bankası kredileri bunlar bankalar kesimine gelecek ayrıca şu önlemler bankalar kesimine ek olanaklar sağlamış oluyor. Yeni döviz kurları bu döviz kurlarına bağlı olan beklenen öngörülen dışsatım, dışalım rakamları bunlara baktığımızda şöyle bir yaklaşık 10-15 milyar lira dolayında da bir ek olanak yin ebankalar kesimine kayacaktır, şu halde banka parasında umulduğu kadar büyük bir daralmanın hiç olmazsa yaz başlarından itibaren ortaya çıkabileceğine ben bir türlü inanmıyorum eğer çıkacaksa burda bir takım yapay yönlendirme amaçları var, demektir yani özellikle kredilerin türünde bu yayım yapılarak kredilerin türünde birtakım kaydırmalar yapmak amacı olabilir, ayrıca tabi mevduat faizlerinin de tekrar gözden geçirilmesi gereğine bende inanıyorum özellikle vadesiz mevduata verilen faiz son derece düşük anlamsız derecede halbuki bunun kullanılma faizi oldukça yük-

sek ayrıca vadesizin de ne kadar gerçek vadesiz olduğunda kesinlikle bilemiyoruz o bakımdan buradada oldukça önemli bir marj olduğuna ben inanıyorum, bence eğer bu yıl enflasyon yüzde yüz dolayında bu koşullar altında tutulabilirse büyük başarı demektir,

ŞEREF ÖZGENCİL — Eşel mobil sistemi bu enflasyon ortamı içinde ne derece gerçekleştirilebilir ve Güney Amerika modeli tartışmaları konusundaki düşünceniz.

ERDOĞAN ALKİN — Eşel mobil dediğimiz ölçüt tüm emekçi kesime uygulanacaksa yani toplu sözleşmelerdeki ücret artışları enflasyon oranına, bağlanacaksa ve ortalama olarak Türkiye'deki tüm ücretler hiç olmazsa örgütlenmiş emek piyasasında enflasyon oranı kadar yükselecekse aslında buna çok itiraz etmenin anlamı yok. Şöyle lütfen bir bakalım örgütlenmiş emek piyasasında bile ortalama olarak ücretler o kadar acaba yükseliyormu buna bir kere bakmak lazım fakat bu eşek mobil'in ters yönde uygulandığı ülkelerde var örneğin Şili'de eşel mobil başlangıç noktası enflasyon oranı olarak ortaya konuluyor, yani toplu sözleşmelerde başlangıç noktası enflasyon oranı olarak alınıyor bunun üzerinden toplu pazarlık yapılıyor. Ancak bizde düşünülen herhalde bu değil, enflasyon oranı, maksimum tavan olarak düşünülüyor. Ben bizim

emek piyasasındaki kargaşa nede- niyle, aslında böyle bir maksimum tavan getirilsin, bununda tutulacağı- na inanmıyorum. Pekalâ Türkiye'de bunun üstünde pazarlık yapılabile- ceği hatta bunun çok daha altında da pazarlıklar yapılabileceği açık. Birde örgütlenmemiş emek piyasası var bunuda unutmayalım. Hatta Mar- mara bölgesinde İstanbul'da yani sendikalı olmayan küçük işletmeler- de çalışan büyük bir sanayi işçisi kitlesi var ama ikeşki onlarada enf- lasyon oranı kadar bir ücret zammı- nı getirebilecek yasal önlemler çalış- sa, diyeceği geliyor insanın.

Gelelim ikinci sorunuza, ben bu önlemlerin eninde sonunda bir rejim değişikliğine yol açacağına bir türlü inanmıyorum, rejim değişikliğini gün- deme getirecek öyle birtakım dış ko- şullar iç koşullar, yapısal, toplumsal, siyasal koşullar var ki; iki uyduruk kararname ile KİT'lerin fiyatlarına zam yapmakla, yahut sözümona ki ben inanmıyorum zam yapmakla, fiyatların serbest bırakılmasıyla, özel sektörün bazı mamulleri fiyatlarına konan fiyat kontrolünün iptaliyle de- velüasyon ile bunların kendisinin so- nuç olarak, bir rejim değişikliği ge- rektirdiğini ileri sürmek, bence bir hayli güç. Ama bunların da dışında bu önlemlerin kaynaklandığı ekono- mik güçlükleri var. Türkiye'nin. Bun- ların getireceği birtakım siyasal ve toplumsal dış ve iç dünya konjonk- türünde büyük değişikliklerin etkisi çok daha önemlidir.

ŞEREF ÖZGENCİL — Güney Amerika modeli tartışması konusun- daki düşünceleriniz.

BESİM ÜSTÜNEL — Bu önlem- lerin bir rejim değişikliği yaratıp ya- ratmayacağı konusunda sanıyorum ben daha önceki açıklamalarımda üstü kapalı olarak konuşmuştum o- nun için siz bana açıkça soru sor- mak gereğini duydunuz. Ben buna önce politikacı sonrada iktisatçı ola- rak cevap vermek istiyorum, politi- kacı olarak hemen şunu belirtiyimki Güney Amerika modelinin karşısın- dayım demokrasiye bağlı olan her politikacının her iktisatçının Güney Amerika modeline yani baskı altında faşist önlemlerle işçiyi sendikacıyı tutuklayarak bilmem öldürterek çe- şitli yollardan baskı altına alarak üc- retleri düşük tutma eylemi bunu ge- gerekirse parlamenter rejimden çıkma pahasına yapma şeklinde özetleye- bileceğimiz modelin karşısında ol- mamız gerekir ama Latin Amerika modeli deyince bir tek model yoktur. Şilininki başkadır Brezilyanınki baş- kadır. 25 Ocakta alınan bu önlemler Türkiye'de kendi başına böyle bir re- jimi getirmemektedir. Ne varki bu önlemlerin başarıya ulaşması için ileride sendikalar üzerine yapılan baskılar bir antidemokratik önlemler paketi ile veya orduyu politikanın içine çekmek suretiyle güçlendiril- mek ve uygulanmak istenirse işte o zaman bu tehlike ortaya çıkar dola- yısıyla bu tehlikeyi bugünden söyle-

yen politik liderlerimizin amacı bence zaten onu çok dikkatli bir şekilde yani şu anda Latin Amerika ya da Güney Amerika modeli gelmiştir demiyorlar gelmek tehlikesi ile karşı karşıyayız diyorlar yani bir çeşit önleme operasyonu yapıyorlar yani geldiği zaman Türkiye'ye zaten birşey söyleyemezsiniz ağzınızı açamazsını gerçekten geldiğinde baskı rejimi, dolayısıyla gelmeden önce gereken girişimlerde bulunalım ki belki önleyebilir amacıyla bu tehlikeye dikkatler çekilmektedir. Yoksa bu önlemler şu aşamada böyle bir rejimi getirmiş değildir ama benim daha önceki açıklamamda üstü kapalı olarak söylediğim şey şuydu, bugünkü iktidar bugünkü politikanın başarısı için toplumsal uzlaşmayı sağlamak yoluna gitmezse yani çalışanları sermaye sınıfı ile uzlaştırarak veya iş verenle işçiyi bir araya getirerek belli bir ortak anlayışta uzlaştırma girişiminde bulunmayıpta onun yerine katı bir takım tutumlarla demokrasi dışı birtakım heveslerle ücretleri baskı altına almak veya belirli gelir gruplarını baskı altına almak yolunu seçerse o zaman bu tehlike ortaya çıkacaktır ve Türkiye'de parlamenter demokrasinin özgürlüğü rejiminin yaşamasını isteyen herkes bu konuda çok dikkatli olmak ve gereken duyarlılığı göstermek zorundadır. Diyelim ki Adalet partisi azınlık hükümeti bu yola girmedi bu baskı önlemlerini göze almadı veya doğru bulmadı o zaman 6 ay sonra bir devalüasyon

daha olur, 6 ayda bir devalüasyon olur bence 6 ayda bir devalüasyon yapmak Türkiye'ye bir baskı rejimi getirmekten çok daha iyidir.

MEHMET BETİL

Türkiye ekonomisi bir buhranla karşı karşıya büyük fiyat artışları var üretim gerilemiş, dış ödemeler dengesinde büyük açıklar var Türkiye buradan nasıl çıkacak buradan çıkmanın biricik yolu bu yükü sınıflar arasında Türkiye'nin halkının büyük çoğunluğu arasında eşit olarak dağıtmaktan geçiyor ve bunu yapılmadığı takdirde şu veya bu iktidarın şu veya bu partinin bunun Türkiye'nin başına hakikaten büyük belalar açması sözkonusu yani buhranın yükünü işçilerin üstüne orta tüccarın sanayicinin memurun öğretmenin üstüne yüklemeyi esas alan bir fiyat siyasetinin zam siyasetinin devalüasyon siyasetinin uygulanmaması Türkiye'nin birlik ihtiyacına çok önemli bir darbe indirmektedir ama bunun sonucunda Türkiye'ye bir Güney Amerika modeli gelmez o modeli getirmek için 1971'lerde bir deneme yapıldı ama gerileyen Amerikan emperyalizminin yeterli desteği verememesi sonucu bu model pek başarıya ulaşamadı, fakat ortada bir Afganistan örneği var, Türkiye'de yükün emekçi halkın sırtına aşırı bir şekilde verilmesi bölünmeyi körükleyecek bir olaydır. Ve Türkiye'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü tehlikeye dü-

şürebilecek birşeydir, dolayısıyla Güney Amerika şeklinde bir model değişikliğine bu tip tedbirlerin yol açacağı fikrinde değilim.

Doç. Dr. YALÇIN KÜÇÜK

Ben Besim beyin iktisatçı olarak söylediklerine doğrusu sevindim yani burada ileri sürdüğü görüşlerim çok ayrı gibi görünüyorsa da genelde aynı şeylere değindik. Merkez bankası'nın para emisyonu ve benzeri şeylerdeki yetkisi daraldı. Yani merkez bankası artık bankaların bankasıdır. Bankaları yöneten banka değildir bir ikincisi hepimiz bir ölçüde iktisatçıyız yani sadece para arzı değil tedavül hızı çok önemlidir ve başbakan yalvarıyor, paradan kaçmayın diyor, böyle bir durumda taksitli satışların düzenlenmediği bir durumda borç verme almaların düzenlenmediği bir durumda para arzında fazla bir kısma yapılamaz ayrıca Türkiye'de tefeci sektör diyoruz küçümsüyoruz ve buda para arzını etkileyecektir, para arzını kıstmak güç fakat imkânsız değildir, buna katılıyorum, ama yapılacak bir yığın örgütsel iş var Erdoğan beyin söylediği bir noktada isterse- niz hep birlikte birleşelim yani bu hükümetin almış olduğu kararları alkışlamadan önce Türkiye'de hiçbir hükümetin bu sistem içinde önümüzdeki yıllarda iktisadi devlet teşekküllerinin mal ve hizmetlerinin fiyatlarını serbest bırakacağına lütfen katılmayalım bundan vazgeçmez hükümet-

ler, ayrıca şunu söyleyelim keşke bı- raksa iktisadi devlet teşekküllerine de bu şans verilse ama bırakılmayaca- ktır.

Bülent bey Güney Amerika mo- deli derken biz iktisatçıları bir tuzağa düşürdü Bülent bey, bu sistem Gü- ney Amerika modeline gider derken ona kim söyledi ise umarım Besim bey söylememiştir. Yani bugünkü re- jime aslında bu sistem çok fazlada Güney Amerika modeli değil ama Bü- lent bey başka yeri uyarıyor, ben başka bir yerde buna işaret ettim. Güney Amerika modelinin özelliği hızlı enflasyon değildir o her yerde var bu modelin özelliği askeri yöne- timlerin, cuntaların sık sık değişme- sidir. Bülent bey uyarıyor, ama ikti- satçı olarak değil askerleri uyarıyor, onun için biz izin verirseniz bu Gü- ney Amerika modeli midir değilmidir buraya girmeyelim.

Erdoğan beyin Eşel Mobil siste- mi konusundaki görüşlerine katılıyo- rum yani bunu hareketli cetvel yada oynak merdiven diye çevirirsek da- ha da anlaşılır. Biz uzun yıllar işçi sınıfı prodüktivite artışı kadar alsa dedik en azından fiyat artışı kadar alsın dedik ve bu hesap yapıldığı za- man işçi sınıfı bugünden çok daha yüksek bir toplu sözleşme düzenine girecektir. Bunda hiç kuşkusuz yok, bundan daha fazlası güç meselesi- dir. Dar politika içinde bulunanlar Pinochet modelidir. Bilmem nedir derler ama biz burada üniversite ya-

hut bilim adamları olarak gayet açık olarak diyebiliriz ki şu anda işçi sınıfının Eşel Mobil sistemine sahip çıkmakta kaybedecek hiçbir şeyi yoktur. Onun ötesi güç meselesidir, pekâlâ onuda alabilir.

Ancak bugünkü düzen onuda vermez. Son olarak benim söylediğim otomatik enflasyonist süreçlerin içinde bir tanesinde şudur, Türkiye'deki sanayi sermayesi yada bugünkü düzen en önemli şeylerden bir tanesi işçi ücretlerini kısmak istiyor. Bunu kısıp kısmama bir güç meselesidir. Tariş'te bir deneme yaptı ciddi anlamda bilimsel bir deneme olarak sayıyorum, nereye gider diye? ve çok açık olarak da söylüyeyim bugün DiSK'de aynı deneme içinde yani acaba tıpkı 12 Martta olduğu gibi bu dönemi çok fazla yarasız beresiz atlatabilirmiyim diyor, sermaye dediğimiz isterseniz buna işveren kesimi deyin onlarda bir deneme yaptılar. Tariş'te şu olay ortaya çıktı işçi sınıfı bu dönemi atlatmak istiyor, ama Tariş'te olduğu gibi üstüne giderse ni kavga ediyor, yani hem işçi sınıfı hem Türkiye'yi yönetenler bekliyorlar böyle bir deneme noktasında.

SENCER DİVİTÇİOĞLU

Hepimizin birleştiği bir nokta var Türk kapitalizmi iktisaden kaynak dağılımını ve gelir bölüşümünü yakın sürede kesinlikle halledeme-

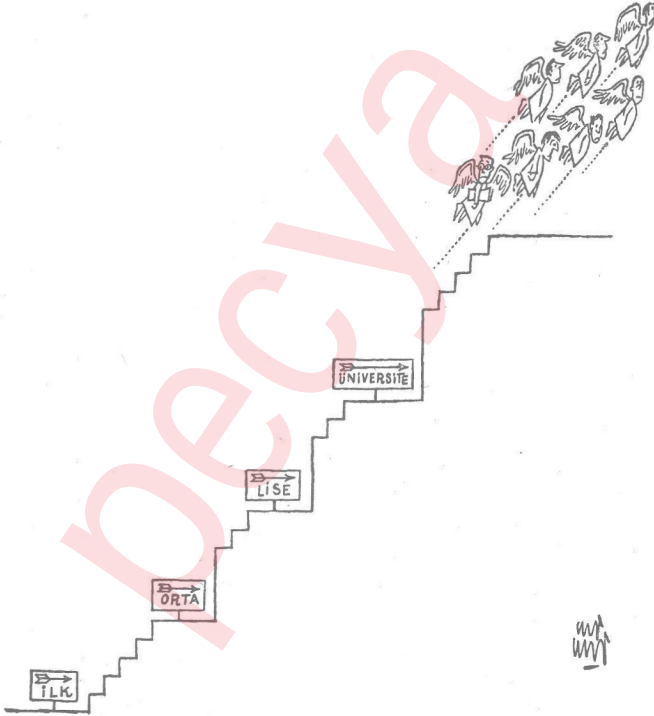
yecektir. O vakit ikinci soruya geliyoruz, halledemezsek ne olacaktır. Tabii bu bir ihtimalle faşist bir düzen getirebilir ama sorduğunuz iki soru üzerinde duralım, bu arada ekonomiyi islah etmek için deneme kabilinden alınan tedbirlerle bir Güney Amerika modeli bir Kore modeli gerçekleşir mi gerçekleşmez mi. Burada yine hepimize katılmıyorum. Hayır böyle birşey yok, yani Friedmann'ın yolactığı para arzını kısmak ve ekonomiyide serbest rekabete bırakmak bununla faşizm gelmez. Yani bir Güney Amerika tipi faşizm gelmez faşizm bir iktisadi olay değildir. İki bundan Güney Kore olayıda çıkmaz çünkü Güney Kore ekonomisi bugün her kes biliyor ki 7 kişinin elindedir, tüketim fevkalâde azdır, işçi sınıfının hiçbir hakları yoktur. Sosyal Sigortaları dahi yoktur, cumartesi, pazar dahi çalışırlar, tabi böyle ödemeler dengesi denk olur.

Eşel Mobil sistemine gelince, bunun böyle kesinlikle faşizan bir hareket olduğunu sanmıyorum ve çünkü bu enflasyon oranı taban olarak alınsın, yani sözleşmelerle bunun üstüne çıkabilsin, 1971'den beri zaten reel geliri düşen işçi sınıfına enflasyonla yürüyen bir Eşel Mobil konması demek, reel gelirin sabit kalması demektir. Oysa işçi sınıfının da reel gelirin sabit kalması için herhangi bir neden yoktur, yani o vakit sorarım neden kapitalist sınıfın reel geliri artarda işçi sınıfının artmasını. Madem demokrasi içindeyiz, madem kapi-

talist oyunun kurallarını oynuyoruz, öyleyse enflasyon haddiyle beraber yükselen toplu sözleşmelerin bunun üstünde belirlenebileceği işçilerin reel ücretlerinin artabileceği bir Eşel

Mobil sisteminin getirilmesi olumlu olur.

ŞEREF ÖZGENCİL — Teşekkür ederim.

Son ekonomik önlemler hakkında

Handan GÖRGÜNAY

Geçtiğimiz ayın en önemli ekonomik sorunu olan dış krediler konusunda İstanbul Sanayi Odası Başkanı Şaban Çavuşoğlu, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Nuh Kuşçulu ve İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Gülten Kazgan ile bir görüşme yaptık aşağıda bu görüşmeyi sunuyoruz.

1 — Batının Türkiye'ye yardım konusundaki taahhütünü 26 mart toplantısında açıklaması bekleniyordu, ancak beklenen gerçekleşmedi. Batılı çevrelerin Türkiye'ye kredi açma konusunda kararsız bir tutum içine girdikleri görüldü, bu tutumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

2 — Hükümetin son önlemler paketinin ekonomik istikrarı sağlamanın yanında dış kredi teminini de amaçladığı anlaşılıyor, söz konusu kredilerin gelmemesi ya da gecikmesi halinde önlemler başarılı olabilir mi?

3 — Türk ekonomisi geleceğini dış kredilere bağılıyarak ne kadar sü-

re ayakta tutabilir, Türk ekonomisinin kendi gücüne dayanarak ayakta durabilmesi ne gibi politikalara başvurulmalıdır?

ŞABAN ÇAVUŞOĞLU

1 — Konu herkesin, iş âleminin yakından izlediği bir konudur. Türk ekonomisinin yapısında beklenen gelişmeye kaynak teşkil edecek hususlarla büyük yakınlığı vardır. Söz konusu erteleme kararı kredinin akışını geciktirmiş olmaktadır. Ancak tamamen ya da kısmen gelmeyeceği anlamını taşımamaktadır, bu nedenle de bir hayal kırıklığı yaratmamalıdır. Bu türlü krediler çok yönlü değerlendirmeye tabi tutulduğundan, biraz teknik, biraz politik nedenlerle gecikmeye uğramaktadır.

2 — Bildiğiniz gibi Hükümet borç ertelemesinden tutun, garantisiz borçların ödenmesine kadar yeni bir şekil getirme, ihracatı teşvik etme ve taze para kaynaklarını harekete geçirme gibi gerçekten ekonominin

beklediği unsurların teminine gayret etmektedir. Bunların ekonomiye canlılık getirebilmesi için bir oluşma dönemine ihtiyaç vardır. Bu oluşma dönemi içinde kısmen üretimden geri kalmış olan sanayinin hammaddesi temin edilecek ve duran çarkları dönmeye başlayacaktır. Devletler arası ilişkilerle düzenlenecek olan bu kaynakların harekete gelmesi ve alınan ihracat önlemlerinin ihracatta bir canlılık kazandırması da hammadde akışının sağlanması ile gerçekleşecektir. Beklenen krediler gelmediği takdirde alınan ekonomik önlemler ülkeye zamanında ve gerektiği kadar yararlı olmayacaktır.

3 — Dış borçlanmalar ve bunun yanında mevcut borçların ertelenmesi muhakkak ki devletimize uluslararası ilişkilerde ve kredi veren ülkeler nezdinde ağır bir yük altına sokmaktadır. Ancak Türkiye'nin bugün borçlanmaya devamından başka çaresi yoktur. Bilindiği gibi bu sadece Türkiye'ye ait bir husus olmayıp özellikle geri kalmışlıktan kurtulma ça-

basındaki ülkelerin tuttuğu bir yoldur, yine bilindiği gibi bu ülkeler içinde en az dış borç alan ülkelere biri de Türkiye'dir.

Konuya uzun vadeli baktığımızda bunun çok uzun yıllar devamını beklemek ve istemek tabii ki doğru değildir. Ekonomiye sağlıklı bir yapı temin edildikten sonra dış borçlarla değil kendi kendimizle ayakta durmayı başarmamız gerekir. Bu konuda en büyük görev ülkeyi yöneten siyasi kadroya düşmektedir, tabii kamu kesimi ve özel sektöre de büyük görevler düşmektedir.

Nuh KUŞÇULU

1 — Kanaatimce batının sözkonusu tutumunun üç nedeni olabilir; birincisi bizim garantisiz dış borçlarımızı erteleme konusunda aldığımız uzun vadeli ve tek taraflı tutum batıda infial yaratmıştır. İkincisi Türkiye'nin içinde bulunduğu anarşi ortamı batıya olduğundan daha büyük boyutlarda yansımasıdır. Türkiye batı

tarafından bir nevi İran ve Irak gibi olaylar içinde görülüyor. Üçüncüsü de Parlamentodan çıkması beklenen vergi tasarısı ve Cumhurbaşkanı seçimi gibi politik istikrarı gösterecek neticelerin bekleyişi olabilir.

2 — Tabii hükümet tarafından alınan son ekonomik tedbirlerin başarıya ulaşması için ilk hareketi verecek dış borca ihtiyaç vardır. Durmuş olan fabrikaların çalışabilmesi için bu gereklidir. Ancak hükümet dışardaki işçi dövizlerine 3 senelik bir kur garantisi sağlayarak da ekonomiye ilk hareketi verecek dövizin akışını sağlayabilirdi.

Türkiye'nin 1980 yılı ithalatı için gerekli 8 milyar doların temini süratle şarttır. Yapılan açıklamalara şimdiye kadar Türkiye'ye 1 milyar 100 milyon dolar kredi gelmiştir. Bu miktarın artırılması gerekiyor. Kredi gelirse rahatlık sağlanır, gelmezse işçi dövizlerine kur garantisi sağlanarak döviz akımının sağlanması yoluna gidilmelidir.

3 — Türk ekonomisi sürekli borçla yaşayacak değildir. Bu durumdan kurtulunmalıdır. Alınan ihracatı teşvik tedbirleri ile 45 milyonluk Türkiye'nin yapması gereken şu anda 2 milyar 300 milyon dolar olan yıllık ihracatını ithalatını karşılayacak düzeye çıkarmasıdır. Kendi kaynaklarımız zorladığı, iyi bir organizasyona gidildiği takdirde ihracat arttırılabilir, hatta 1974 yılında olduğu gibi müspet bir duruma girilebilir.

Prof. Dr. GÜLTEN KAZGAN

1 — Ben bu durumu olağan karşılıyorum, çok beklenmedik bir sonuç değil, çünkü Türkiye uzun süredir ekonomik problemlerini çözmek konusunda ciddi girişimlerde bulunmadı. Hükümetler sürekli olarak dış yardımların artması yoluyla sorunların hafifletilmesine çalıştılar. Sürekli dış yardım hiçbir ülkenin ekonomik sorunlarını çözemez. Dünya piyasalarından ticari koşullara uyarak kredi bulunabilir. Fakat bugün Türkiye için daha önceki hükümetlerin gayriiciddi tutumları nedeniyle bu olanak da pek kalmamıştır. Bundan ötürü Türkiye siyasal nitelikli dış yardımlara dayanmak zorunda kalmıştır. Oysa görünen odur ki artık devletten devlete verilen siyasal nitelikli krediler giderek azalmaktadır. İkincisi, bu kredilerin siyasal taviz niteliğinde bir karşılığı vardır. Üçüncüsü de siyasal demokratik mekanizmalar yavaş işlediği için istenen ivedilikle bu yardımlar sağlanamadığı gibi kredileri veren ülkelerin kendi ekonomik sorunları varken bir diğer ülkeye büyük çaplı yardım yapması da kendi halkına kolaylıkla izah edilememektedir.

2 — Eski borçların ertelenmesi kaçınılmaz gözüküyor, nasılsa ödenmesi mümkün değildir. Söz konusu miktar 2-2.5 milyar dolardır, bunun üzerinden alınabilecek 1.5 milyar dolarlık taze paranın Türkiye'nin 6 aylık petrol faturasını ve 6-8 aylık it-

halatını karşılayabilir, ancak Türkiye aldığı krediyle arttırabildiği üretimden ihracatını arttırıp, enflasyonu azaltıp dış ödeme açığını gidermek olanağını bulamazsa -ki kısa bir sürede bu olanaksızdır- gelecek yıl dış piyasalardan kredi aramak zorunda kalacaktır. Ne varki geçen her yıl biriken borçları ve faizlerini arttırdığı gibi taze para bulma olasılığı da azalacaktır. Bu durumda kredilerin hükümetin aldığı ekonomik önlemlere etkisi ancak kısa vadeli olarak düşünülebilir. Bu da ithalatın genişlemesi ve üretim artışını sağlama yoluyla enflasyonun bu yıl öngörülen- den daha az gerçekleşmesidir. Ancak bu önlemlerin ekonomiyi düzeltbilmesi için uzun vadede darlıkların giderilmesi gerekecek krediler buna yetmeyecektir. Krediler ancak bu yıl la yetebilir.

3 — 1973 yılına kadar Türkiye aldığı borçları milli gelir ve cari işlemler gelirlerine oranla tehdit edici düzeylere çıkarmamıştır. Fakat 74' den sonraki durum Türkiye'nin geleceğini tehdit eder niteliktedir.

Türkiye'nin borçlarının hem milli gelire, hemde cari işlemler döviz

gelirine oranı o denli artmıştır ki kısa vadeli borçlar, dolayısıyla faiz tutarları borç ödemelerinin yarısına ulaşmıştır. Birde buna borçların vaktinde ödenmemesi eklendiğinde Türkiye'nin kredi değerliliği ekonomik anlamda çok düşük olduğu ortaya çıkar, tabii siyasi istikrarsızlık, ekonomik bozuklukları düzeltme olanaklarının pek yeterli görülmemesi de ayrıca gözönünde tutulmalıdır. Bu açıdan Türkiye'nin bundan böyle yukarıdaki etkenleri düzene sokuncaya dek büyük çapta kredi bulma olanağı yoktur. Bundan ötürü siyasal nitelikleri kredilere başvurulmaktadır, sözkonusu kredilerde siyasal taviz karşılığı verilir ve durumumuz kötüye gittikçe de tavizler giderek ağırlaşır.

Politikacılar halka mavi boncuk dağıtmak yerine Türkiye'nin ciddi durumunu anlatmalı, yalnız ücretliler, maaşlılar, köylüler değil gelirini vergiden kaçırانlar başta olmak üzere «kemer sıkma» politikası uygulamalıdır. Hiçbir ekonomi savurganlık, hesapsızlık, hovardalıkla yürütülemez ve bunun bedeli dış dünyaya ödetilemez.

Arz kısılarak enflasyon önlenebilir mi ?

Alp ORÇUN

24 Ocak kararlarının esas amacı, enflasyonu önlemektir. Bu amaçla ulaşmak için getirilen önlemler, tüketim ve yatırım talebini kısmaya yöneliktir.

Bütün sanayi girdilerinin fiyatları, devalüasyon, KİT zamları ve faiz oranının arttırılması yoluyla yükseltilmiştir. Para arzının emisyonun kısılması ve kaydi para arzının güçleştirilmesi yoluyla kontrol altına alınmasına çalışılmaktadır.

Bu şartlarda işletme ve yatırım sermayesi ihtiyacı artmış, karşılanması yolları engellenmiştir. Döviz darboğazı giderilse bile, kısa dönemde kapasite kullanım oranının yükselmesi, uzun dönemde yatırımların artması beklenemez. Sadece, özel teşviklerden yararlanan «ihracata yönelik» yatırımlar artabilir. Dolayısı ile, bu önlemlerin kısa dönemde olduğu kadar uzun dönemde de iç piyasaya yönelik arzı arttırmaları beklenemez.

Enflasyon, standart tarifi ile, «geçerli fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzı aşması» olduğuna göre, arz-talep dengesinin talebin artışı ile olduğu kadar arzın düşüşü ile de enflasyonist açık yaratacak biçimde bozulması mümkündür.

Yukarıdaki basit tahlil, alınan önlemler sonucunda iç piyasaya yönelik arzın artmayacağını gösterdiğine göre, bu önlemlerle enflasyon ve sonuçları önlenemez.

Türkiye'de enflasyonu önlemenin ilk adımı, seçilmiş bazı sektörlerin önce üretim sonra yatırımlarını arttırmalarına olanak vererek biçimde kayırılmaları olarak görünmektedir. Bu sektörler, gümrük duvarlarını aşmak için ortaya çıkmış «ithal ikamesi» sektörleri olamayacağı gibi, birim başına 120 dolarlık ithal malı girdi kullanıp bunu 100 dolardan ihraç eden sözümona «ihracat» sektörleri de olamaz.

Kayırılması gereken sektörler, temel ihtiyaç mallarını üreten sektörlerle bunların ara mallarını ve yatırım mallarını üreten sektörler olmalarıdır. Bu kayırma için gerekli fonların kaynağı ise, bir yandan dış ticaret açıklarını büyüten sektörlerin bir yandan da gelirlerinden biriken

fonları yatırıma aktarmayan büyük toprak sahipleri kesimi ile gayri resmî yoldan yapılan ithalatın beslediği vurgunculuk sektörü olmalıdır. Bu yolla hem arz kısa ve uzun dönemde artma olanaklarına kavuşabilir hem de asıl büyük talep baskısı ortadan kalkabilir.

Herbert Simon

(1980 Nobel iktisat ödülü)

Dr. P. WILLIAMS

165 000 dolarlık Nobel İktisat Ödülü, bu yıl, İsveç Bilimler Akademisi tarafından Prof. Herbert A. Simon'a verildi. Jüri onun, «iktisadi örgütlerde karar süreci konusundaki, yeni alanlar açan, araştırmalarını» ödüllendirmek istedi. Bununla birlikte iktisatçı dostlarınıza Nobel Ödülünü almadan önce Herbert Simon'un kim olduğunu sorsaydınız, büyük bir olasılıkla bu adı hiç duymamış olacaktınız.

Herbert Simon akademik anlamda bir iktisatçı değildir. Çalışmalarında sosyolojiye, mantığa, psikolojiye ve hatta felsefeye değinir. Başka bir deyişle alışlagelmişin dışında bir bilim adamı olduğu söylenebilir, zaten geleneksel iktisadi alanlardaki tartışmalara hiçbir zaman katılmamıştır.

Bu Nobel ödülü ilk bakışta usa aykırı gelmektedir ve biz burada Prof. Simon'un çalışmalarını ve iktisat bilimine açtığı yeni alanları anlatmak istiyoruz. Ayrıca bize değerli yardımlarından dolayı Paris-IX Daup-

hine Üniversitesi'nde baş asistan ve sistemler dinamiği öğretim sorumlusu Sayın Bernard Paulre'e teşekkür etmeyi borç biliriz.

Bir temel düşünce :

«Sınırlı Rasyonellik» prensibi

Geleneksel iktisat kuramında, birey, bazı tercihler yapan bir birim olarak gösterilmektedir. Ancak bu tercihleri yaparken, kendisine arz edilmiş bulunan tüm olanakları bildiği ve belli bir ölçüde en uygun olanı tercih ettiği varsayılır. Yani bilinçli olarak kendisine en büyük tatmini sağlayacak çözümü seçmektedir.

Prof. Simon bu şemaya karşı çıkıyor. Ona göre, bireyin olası tercihler karşısında ancak aşağı yukarı bir bilgisi vardır ve eniyi tercihi değil, özlemini çektiği belli bir düzeyi aramaktadır. Davranışı sırasında birey, usunda belli bir dünya görünümü çizmeye itilmektedir ve belirlediği amaçlar bu görünümünden kaynaklanmaktadır, olası çözümlerin aranı-

şı ve tercih ölçütleri arasında kesin-
tisiz bir dinamik vardır.

«Sınırlı rasyonellik prensibi»nin
ortaya attığı görüş şudur: amaçlar
ve araçlar, çevrenin yaklaşık ve nes-
nel imajına bağlı olarak, birbirlerini
karşılıklı ve anında belirlemektedir-
ler. Görülüyorki buradaki rasyonellik
nesneldir, görelidir ve bireyi zaten
önceden belirlenmiş bir yöne itmek-
tedir.

Bireyin tam olarak rasyonel ol-
maması nereden kaynaklanmakta-
dır? H. Simon buna neden olarak
eğitimi ve bireyin içinde bulunduğu
ortamı göstermektedir. Bu düşünce-
nin doğruluğu açık ortada görün-
mektedir ancak iktisadi karar birimi-
nin yorumlanması olarak baktığımız-
da çok yenidir.

**İktisadi karar birimleri «maksimize»
etmiyorlarsa, kararlarını nasıl
alıyorlar?**

Klasik iktisadi kavramı tümüyle
reddetmemeye özen göstermelidir.

Denilebilirki: herşey, iktisadi karar
birimleri en iyi çözümü arıyorlarmış
gibi geçmektedir. Ancak bunu söy-
lerken, bu çözümün varolduğunu
varsaymaktayız. Uygulamada, istis-
nalar dışında, kim tercihlerini aşağı-
daki şemaya göre saptamaktadır?

- 1) Tüm olası tercihleri dökümü;
- 2) Bu tercihlerin herbirinin ge-
tireceği tatminin değerlendirilmesi;
- 3) En iyi tercihin saptanması.

Sınırlı öraseyonellik prensibi,
Prof. Simon'u gerçek karar sürecini
araştırmaya yöneltti.

Ona göre, her karmaşık bilgi al-
ma süreci, kısıtlı sayıdaki temel iş-
lemlere dayanmaktadır (kıyaslamak,
bir listede bir diğerini izleyen bir
ögeyi aramak, bir simgeler kümesi
ortaya çıkarmak, vb.). Bu işlemler
bilgi edinme süreci sırasında, aş-
amalandırılıp bir seri haline gelirler.
Herbert Simon kuramının doğruluğu-
nu somut olgular üzerinde sınıdı :

satranç, teoremlerin tanıtılması, yatırım tercihleri, vb.

Simon için sorunların gerçek çözümüne giden yol, bunları sırayla çözülebilecek, daha kısıtlı alt sorunlara ayırmaktır. Bu alt sorunların çözümüne denemelerle ve yanlışların saf dışı edilmesiyle varılır. Burada Prof. Simon Descartes'çi düşüncüyü uygulamaktadır, ancak alt sorunların dinamik yöntemlerle çözümlendiğini göstererek bu düşüncüyü zenginleştirmektedir de.

Herbert Simon sorunları ikiye ayırmaktadır :

— «Sağlam yapılı» sorunlar; bunların çözümü için algoritmalar, yani en iyi sonucu sağlayan sistemli ve açık çözüm yolları vardır.

— «Zayıf yapılı» sorunlar; bunların algoritmaları yoktur ve çözümleri ancak ne olduğunu tam olarak bilemediğimiz fakat oldukça tatmin edici çözümler veren yollarla alınabilir. Tabi bu yollar üzerinde emin olmadığımız için başka çözümler de olabileceğini bilmekteyiz.

Örgütler için bazı önemli sonuçlar : taktik tercihler ve stratejik tercihler

Prof. Simon'un düşüncesi örgütlere (firmalara ve yönetimlere) önemli sayılacak bir yardımda bulundu. Bunun nedeni kararları iki ayrı tip olarak ele almamıza izin vermesidir :

— Sağlam yapılı sorunlar için taktik kararlar;

— Zayıf yapılı sorunlar için stratejik kararlar.

..... ve kısa vadeli olan taktik kararların uygulayıcısı önceden belirlenmiş kesin bazı işlemler kullanarak çözümü arayabilir. Fakat, stratejik kararlar için önceden belirlenmiş kesin işlemler yoktur ve kararlar örgüt içinde yüksek bir düzeyde alınabilirler ancak.

..... (recherche opérationnelle) iyi bilenler Prof. Simon'un düşüncesinin önemini hemen anlayacaklardır. Bu araştırmaların birçok durum karşısındaki başarısızlığının nedeni çözmeye çalıştığı sorunlar stratejik olduğu halde, optimizasyon için sistemli bir takım karar evreleri geliştirmeye çalışmasıdır. Oysa bu sorunların bu yolla çözümlenmelerine olanak yoktur çünkü, yineliyim, stratejik özelliktedirler. ele alınması.

Matematik modellerin yeniden ele alınması

Karar kuramına değgin kuramlarını iyice açıklamak için, Prof. Simon, bazı problem çözümlerinin mantığını yeni baştan düzenleyen bilgisayar programları geliştirmiş. Örneğin Bertrand Russel'in «Principia Mathematica»sının 52 teoreminden 38'ini ispatlayan «Logic Theorist» (Newell-Shaw-Simon) ve

«GPS» (1) ve Mater gibi satranç programları.

Burada izlediğimiz, Leibniz'den beri gitgide daha karmaşık matematiksel fonksiyonların analizine dayandırılmış olan davranışla ilgili matematik modellerinin yeniden ele alınışdır. Buna karşılık günümüzde, bilginin ve bu bilginin ediniliş ve kullanılış yolunun karar aşamasının içinde yer aldığı analizlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneği mekanik olan bir iktisattan sonra ortaya çıkan ve termodinamiği örnek alan yeni bir iktisatın yerine şimdi biyolojiyi örnek alan bir iktisat doğmaktadır. Prof. Simon'un bilgisayar programları hazırlamış olması bu oluşuma ters düşmemektedir, çünkü bilgisayar genellikle karmaşık matematik problemleri çözmeye yaradığı halde, H. Simon bu aygıtlara, bilgi arama etapları, çözüm denemeleri, ve hata tahminleriyle birlikte gerçek anlamda tanıma işlemleri yaptırmaya çalışmaktadır. Böylece genetik psikolojinin kurucusu İsviçre'li Piaget'nin çalışmalarını veya Stafford Beer'in ..... (management) kuramlarına katılmaktadır.

Eksik bir örgütler kuramı

Simon'un düşünceler zinciri içinde bir çok araştırma (ki bunların tümü kendisi tarafından gerçekleştiril-

miş değildir), örgütlerin (yönetimler ve firmalar) işlemeyle ilgilidir.

H. Simon'un düşüncesi şöyledir: mademki bireyin kısıtlı ve nesnel bir rasyonelliği vardır, örgüt öyle bir yol izlemelidirki bunun etkisiyle birey kendiliğinden örgüt amaçları doğrultusunda hareket etsin. Bunun için, örgüt öyle bir çevre oluşturacaktırki, birey kendi kendine örgütün amaçlarına uygun bir davranış biçimi seçecektir.

Böylece Pavlov psikolojisinin «havuç-sopa» sisteminden çok daha ince bir «..... (manipulatoire) kurama» varılıyor. Yapılacak olanlar şunlardır: çok duyarlı bilgi devreleri oluşturmak (öyle ki «iyi» bilgiler bireye ulaşabilsin); bireyin kolaylıkla uyabilmesi için iyice açık eylem ölçütleri saptamak; bireyin önceden belirlenmiş bir davranışlar bütününe kabullenmesini eğitim devreleriyle sağlamak, vb.

Simon'un kuramının en büyük eksiği, örgüt amaçlarının nasıl oluştuğuna hiç değinmemesidir. Örgütün rasyonel olduğunu varsayarsak, kurulumlar karar birimlerinin bu rasyonelliğe yarayacak biçimde davranmalarını sağlamalıdır demektedir kuram. Örgütlerdeki yetki sorunlarına açık bir biçimde yalnız Fransız Michel Crozier değinmiştir.

Ancak, ilk kez Simon, örgütlerde kararın mutlak bir hükümdar veya bir patronun eseri olmayıp çeşitli düzeylerdeki hazırlıkların sonucu

(1) «General Problem Solver» = Problemlerin genel çözücüsü.

olarak görmüştür ve bunun onuruda yalnız ona aittir.

Simon'u eleştirebileceğimiz bir nokta daha var: yaratıcılık ve yenilik sorunlarını hiç hesaba katmaması. Ona ve isim babası olduğu «neo-rasyonalist» okula göre, karmaşık ve dolaylı yollardan olsa bile örgüt yalnızca çevrenin getirdiği yeniliklere tepki göstermektedir. Zaten Simon'un düşüncesinde, değişikliklere uyum sert sıçramalarla değil, bilinmekte olan çözümlere yakın olanları araştırılmasıyla gerçekleşmektedir.

Simon'dan esinlenen bir girişim PPBS

PPBS adıyla yani «Planning, Programming, Budgeting System» veya Fransa'da RCB (rationalisation des choix budgétaires) (= bütçe tercihlerinin rasyonelleştirilmesi) ile H. Simon'un düşüncesi devlet işlerine de girdi.

Söz konusu olan toplumun genel çıkarlarının gerektirdiği bazı amaçların gerçekleştirilmesi için programlar saptanması idi. Örnek vermek gerekirse yol güvenliği veya milli savunma üzerine yapılan çalışmaları gösterebiliriz.

Bu girişim «simoncu»dur çünkü söz konusu olan şeyler kesin olmayan ve birçok kez yinelenmiş problemlerdir. Söz konusu girişimler şöyle yürümektedir: tam kesin olmayan bir amacın saptanması, çalışma guruplarının oluşturulması, amaçların daha belirgin bir duruma getiril-

mesi, bu amaçlara ulaşmayı veya yaklaşmayı sağlayan uygulama programları üzerinde çalışmalar, değişik programların maliyet/başarı oranlarının tahmini, bu programı gerçekleştirecek yapıların yerleştirilmesi. Ancak şunu da eklemek gerekir, bu programlar uygulamada verdiği sonuçlara göre değiştirilip düzeltilebilir.

Bu girişim beklenen başarıyı sağlayamadı. Yönetimdeki bazı alışkanlıklar, bazı toplumsal işlemlerin açıkça ortaya çıkma tehlikesi, yöntemin karmaşıklığı, girişimin terki-ne veya prensiplerinin sulandırılmasına yol açtı.

Bir «MİK-MAK» yaklaşım arayışı

Prof. Simon'un yapıtı makro ve mikro iktisatları birbirlerine yaklaştırmayı istemiş olanları da etkiledi. Simoncu görüş, uyarlayıcı önlemler alan, etkileri hiç bitmeyen düzenlemeler uygulayan iktisadi karar birimlerini içeren bir görüştür. Çevrede olan değişikliklere uyulmaktadır.

Bunun karşısında neoklasik iktisat bilimi en azından uzun dönemde denge koşullarını araştırmaya çalışmaktadır. Makro-iktisattaki denge-sizlikler (kullanım, üretim, gelir), dengeye ulaşabilmek için düzeltilmelidir; bu zaten Keynes'in de görüşüdür.

İşte buradan, karar birimlerinin birbirlerine karşılıklı uyma alışkanlıklarını ve tüm dengelerin (dengesizliklerin) analizlerini birbirine yaklaştı-

tıran bir iktisadi sistem modeli yaratmak düşüncesi doğdu, ve «MİK-MAK kuramı» adını aldı. Bu kurama göre makro olaylar mikro işlemler sonunda ortaya çıkmaktadır ve bu sonuçlar «Simoncu» kurallara göre incelenmektedirler.

Örnek olarak, A. B. D. de Phelps, Fransa'da Rosa ve Fourçans tarafından savunulan «gönüllü işsizlik» kuramını gösterebiliriz. Olaya bu açıdan bakarsak, görürüzki, işsizler öğlemlerini yavaş yavaş iş arzına uydurarak iş aramaktadırlar; bu yöntem tümüyle kusurlu ve nesneldir.

Bazıları için, yetersiz olan ve dengesizlikleri oluşturan, piyasalar arasındaki bilgi alma ve haberleşme yapılarıdır. İsveç'li Leijonhufvude bu görüştedir. Bu durumda işsizlik gönüllü değil yapısal olacaktır. Ancak bu terim alışlagelmiş anlamda alınmayacaktır, işsizlik uzun dönemdeki uyumsuzlukların ve çıkar çatışmalarının değil, iktisadi yaşamın «denge-
li» çalışmasını sağlayan ayarlama ve bilgi alma yapılarının kötü çalışmasının sonucu olacaktır.

Bu örnekler Herbert Simon'un düşüncelerinin hem olanaklarını hem de sınırlarını gösteriyor. Olanak diyoruz çünkü iktisatçılar bu sayede mikro iktisat ile makro iktisat arasında bir geçiş yolu arayabilirler. Bu yol karşımıza, iktisadi karar birimlerinin davranış biçimlerini makro birimler arasındaki ilişkilerin dayanağı yapan bir dinamik olarak çıkmakta-

dır. «Simoncu» düşünce normatif bir felsefenin temeli olarak ortaya çıkıyor. Karar birimlerinin nasıl çalıştığı bilindiğine göre, yapılması gereken tatmin edici bir çalışmanın koşullarını yaratmaktır. İsveç akademisi, H. Simon'un düşüncelerinin özgünlüğünü ve verimliliğini kabul ederek kendi düşüncelerini şöyle açıklıyor: «Sanayi iktisadındaki ve idari bilimdeki araştırmalar büyük ölçüde Simon'un düşüncelerine dayandırılmıştır.»

Bu düşüncenin sınırlarına geline şunu belirtmek gerekir: İleri ölçüde «sibernetik» düşünce olarak Simon'un ortaya attığı görüşler, dışsal durumlardaki ayarlanma ve uyuma işlemlerine bağlanmaktadır. Demekki bu ne yapıldığını değil nasıl yapıldığını inceleyen bir işlemler mantığıdır. İktisadi alanda Simon'un düşüncesi, kısa vadeli kararları almamıza yardımcı olacak ancak, büyük kapsamlı sorularda bize bir destek sağlayamayacaktır. Örneğin, nereye yatırım yapmalı? evrimin, iktisadi yapıların temel eksenleri nelerdir? sanayi, gelişimini hangi yönlerde sürdürecektir? soruları yanıtız kalacaktır.

Bu suskunluk yaratma ve kopma olaylarını gözönüne almayan bir düşüncenin sonucudur. Karşıtlıkların ve düşünce ayrılıklarının, fazla güç olmayan yollardan bazı tatmin edici uyumlara indirgenebileceğini uman biyolojici bir düşünce. Gerçekten bu her zaman olası mıdır acaba?

Ceviren : Güneş AKAGÜL

Bir kitap ve düşündürdükleri : İktisadi düşüncenin kökenleri (*)

— I —

Dr. Philippe MONGIN

İktisat düşüncesinin oluşumu, çağımız yaşamının köklerini anlamak isteyenler için heyecan verici ve gerekli bir araştırma konusudur. Ancak bu alanda açık bir yaklaşım sağlayabilmiş pek az yazar vardır. Konunun göreceli olarak bir yana bırakılmasından, 18. yy.'ın sonlarından beri iktisat bilimindeki karma yapının etkisini görmemek elde değildir. Bu yapı, bir yandan Naturwissenschaften (doğa bilimleri) örneği, kökenlerini kendi dışına atmış olan ve bilim tarihçilerinin Galile öncesi fiziğine eğildikleri gibi eğilme olanağı bulacakları pozitif bir bilim, diğer yandan da, kullandığı yöntemlerin göreceliğinin, böylece tarihsel güvenilmezliğinin bilincinde olarak ortaya çıkışının koşullarını bizzat kendisi yansıtacak Geisteswissenschaft (sosyal bilimler) anlamında bilimsel bir disiplin görünümündedir. Ancak, bu parça parça imgelerin hiçbirisi yeterli değildir ve iktisat biliminin sistematik bir araştırmanın konusunu bu denli ender oluşturmalarının nedeni kuşkusuz budur. Adam

Smith'in, haklı olarak bağımsız bir iktisat düşüncesinin doğuş belgesi gözüyle bakılan eserine, onun kaynaklarına ve bunu izleyen çabalara ayrılmış mükemmel monografiler, hatta Schumpeter'in «İktisadi Analizin Tarihi» isimli anıtsal yapıtından başlayarak, tüm ilk yazarları kapsayan grup çalışmaları doğal olarak mevcuttur. Fakat bu eserler, meslekleri açısından profesyonel iktisatçılarca kaleme alınmıştır; oysa, şu ya da bu şekilde bir iktisat anlayışı ya da bir kuram geliştirmedikleri için, bu iktisatçıların «iktisadın ortaya çıkışı» sorunlarını atlamaları hemen hemen kaçınılmazdır. Bunun tersine, tarihten ve sosyolojiden esinlenmiş zengin bir yazın, «Ulusların zenginliği»nde kullanılan türlerin yeni teknikliğini ihmal eder ve «görünmeyen el» düşüncesini sanki onu bir ahlakçı ya da bir siyaset kuramcısı tasarlamış gibi ele alarak, sorunun asıl önemli olan yanına geçer.

(*) Revue »Commentaire», No. 1, Mart 1978.

Bu bilânço özetine bakılırsa, Louis Dumont'un son kitabına verdi-
ğimiz önem anlaşılacaktır. Yazar,
kitabına «**Homo Aequalis**» adına,
Hindistan'daki kastlar sistemine ay-
rılmış olan bundan önceki incele-
mesiyle (1) uygun düşsün diye ver-
miştir; ancak, «İktisadi İdeolojinin
Doğuşu ve Gelişmesi» (2) şeklindeki
alt başlık, niyetini çok iyi anlatmak-
tadır. Bu özlü ve açık metin, bize bir
kuramsal tasarının, yani modern
ideolojinin doğuşunun aydınlığa ka-
vuşturulmasının göreceli gerçekleş-
mesi olarak sunulmuştur. Özellikle,
kitabın ortaya çıkmasına yol açan
fenomenlerden birisini, «toplumsal
dokunun iktisadi yanlarının ve özerk
bir alandaki yapısının köklü ayrımını»
ele almaktadır. (homo Aequalis, sa:
15). Biz, eseri yazarın görüşü olan
ve bugünkü aşamada tamamen or-
taya çıkmayan, genel bir gelişme
doğrultusunda değil, yukarıdaki açı-
dan ele alacağız ve ortaya çıkan so-
nuçlarını tartışmaya çalışacağız.
Böylelikle, Bay Dumont'un, eşitlikçi
Batı ile hiyerarşik Hindistan arasın-
da yaptığı üstü kapalı karşılaştırmayı
izlemekten kendimizi başışık tuta-

(1) Homo Hierarchicus, Paris, 1967.

(2) Homo Aequalis, Genèse et Epanouisse-
ment de l'Idéologie Economique (270
sayfa) Kitap, Gallimard yayınlarının
«Bibliothèque des Sciences Humaines»
serisinde, 1977'de çıkmıştır. Yazar, aynı
zamanda, bu kitabın «From Mandeville
to Marx. The Genesis and Triumph of
Economic Theory» (C. U. P), başlığı
altında İngilizcesini de yayınlamıştır.

cağız. Yazar burada bir iktisat ku-
ramcısı olarak dikkati çekmektedir.
Gerçekte, yöntemin şu iki gereğini
birleştirmektedir. Bir yandan, düşün-
sel ve diğer tüm saplantılarıyla ko-
nunun dışında bulunurken, diğer
yandan da ilk iktisat kuramlarının
işleyişlerinin ayrıntılarına gösterdiği
dikkat sayesinde konuyla içinden il-
gilenmek. Bu çift yönlü yaklaşım,
çok ayrıntılı fakat kesinlikle birbirine
bağlı monografilerden oluşan eserin
düzenine yansımaktadır. Quesnay,
Locke, Mandeville ve A. Smith'den
geçerek Merkantilistler'den Marx'a
kadar, kitabın alt-başlığının da özet-
lediği gibi, bütünüyle anlaşılabilir bir
sıra ortaya çıkmaktadır.

POLİTİK'İN AYRILMASI

İktisat, bir yandan politikanın,
diğer yandan ahlâk düşüncesinin
uzun ve zor bir ayrılma sürecinin ar-
dından bağımsız bir kategori olarak
kendini benimsetmiştir. Ayrılma süre-
cini belli bir şekilde sona erdirmiş
olması gereken A. Smith bile, bizzat
eserinde bu süreci yansıtmaktadır.
Smith, 1763 yılında, yani «Ulusların
Zenginliği»ni yazmadan öneç yıl ön-
ce, Glasgow'da «adalet, polis ve si-
lâhlar üzerine» ders veriyordu. Ders-
lerinde, iktisadî devlet adamının faa-
liyet alanından çıkarmıyor, hâlâ
18. yy. da egemen olan ve «politik
iktisadi» yasa koymak sanatı anla-
mında olan anlayışının etkisinde bu-
lunuyordu (Örneğin, Rousseau'nun
«Encyclopédie» deki anılan madde-

si) A. Smith, 1776'da ayrılığı net olarak kuramsallaştırmadan, böyle bir şeyin varlığını kabul eder. «Ulusların Zenginliği», Derslerinde işlenen konuların ancak birkaçını ele alır, onları yepyeni bir açıklık ve genişlikle geliştirir. Smith'in bu iki kesin tarih arasındaki evrimi, 1764-65 yıllarında Fransa'ya yaptığı bir seyahat dolayısıyla tanıma olanağı bulunduğu Quesnay'in ve Fizyokratlarınkiler en belirginleri olmak üzere, bir dizi etkinin baskısıyla olmuştur. Bunların yanı sıra, daha tartışmalı olmak üzere, Locke ve emek-değer kuramının; nihayet, pek az tartışmalı olarak, Bernard de Mandeville'in etkisi vardır. Mandeville, «Arıların Öyküsünün oldukça esrarengiz yazarıdır. «Ahlâk kurallarını hiçe saymasıyla» çağdaşlarını çileden çıkarmış ve Smith'e ilk hocası Hutcheson'un karamsar ve duygusal humanizmasını aşmasında yardımcı olmuştur. «Ulusların Zenginliği», yazı hatalarının (kopuklu ve kesinlikten yoksunluk) yanı sıra, içerikte özgün olmamasına, çeşitli yollarının öğretiliğine işaret edilerek çoğu kez küçümsenmiştir. Fakat böyle olmasının nedeni, «Ulusların Zenginliği»nin büyük bir kitap olmaktan çok, tamtamına bir etkiler özeti, iki yüzyıllık bir çalışmanın sonucu olmasıdır.

«Ulusların Zenginliği», Quesnay, Locke ve Mandeville'in savladığı, bir noktada özdeşleşen ve adeta genel görüşün tutarsızlaşması, hatta bazan da bir arkaizm (eskilik) artışıyla

yetinen kuramlarını birbirleriyle göreceli olarak bağıntılı bir bütün halinde biraraya getirmektedir. Bilindiği gibi, Quesnay, «çevrisel akımı» yani ekonominin, karşılıklı bağımlılıkları ilk kez ortaya çıkan üretim, gelir ve tüketim şeklinde eklemli bir sistem olarak gösterilmesini bulmuştur. İki yüzyıl sonra, Leontief girdi-çıkıtı tablolarının iktisatta kullanımını kabul ettirirken, bunu «İktisadi Tablo» yazarına borçlu olduğuna işaret edecektir. Fakat bu dikkat çekici buluş (öyle görünüyorki, Dumont'un haklı olarak skolastiklerinkiyle yakınlık kurduğu «Doğanın Yasası»sının bir görüşünden esinlenmiştir. Doğal düzen kendiliğinden gerçekleşmemekte, fakat bireysel özgürlüğü de gerektirmektedir. Böylelikle, İktisadi Tablo'nun gözler önüne serdiği toplumsal ilişkilerin yeni tutarlılığı birtakım koşullara bağlı olmaktadır. Diğer koşulların yanı sıra, Prens'in iyiniyetine, bunun sonucu olarak da Fizyokratların dersleri arasındaki Mopagandalarına: aydın despotizmine durmaksızın yaptıkları çağrılara bağlıdır. Aynı zamanda, Quesnay, iktisatçıların daha sonraları özel araştırma konusu yapacakları toplumdaki düzenleyici bir mekanizmanın varlığını az çok kavramakta ve bunu politika ile ahlak ayrıcalık tanıyan önceden tasarlanmış bir kurama bağlamaktadır. Çağın bazı yazarları tutarsızlığı görebilmişlerdir: öyleki, Turgot, Fizyokratların despotizmden duydukları hoşnutsuzluğa karşı koymuş ve «sistemi» Gournay'in serbest

değişim ilkesinde toparlamak istemiştir. Bu, iktisadın özerkliğini ilân etmenin bir şekliydi.

Politik'in ayrılması, Locke'un yönetim konusunda yazdığı iki kitabındaki temel katkıdır. Bu ayrım, Filmer'e karşı giriştiği ünlü bir polemikte üstü kapalı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Filmer, Patriarcha isimli kitabında, monarşi ilkesini, kutsal kitaplara göre bilinen ilk krallık olan Adem'in Krallığına bağlamaya çalışmaktaydı. Adem, Tarafından çift iktidar ile donatılmıştır; biri kendi ailesi üzerindeki aile reisliği, diğeri ise, aile fertleriyle paylaştığı, insanın doğa üzerindeki iktidarındır. Kavramsal olarak, oluş'a (Genése) bu şekilde başvurma, tüm iktidar ilişkilerinin tek ve aynı gerçeklik düzenine ait olduğunu ifade etmektedir: Tanrı'dan insana, insandan insana, insandan aşağı yaratıklara ve cansızlar dünyasına, tekrar edelimki, tek bir ilişki şekli bulunmaktadır. Bağlılık. Locke'un bunu reddetmesinin nedeni, insan-doğa ilişkisini bir mülk gibi düşünmesidir. Bağımlılık kuramındaki üstü kapalı benzetme, onu insan-insan ilişkisini de bir mülk gibi düşünmeye götürecekti, fakat bu onun gözündeki kabul edilmeyecek bir şeydi. Bu polemik, günümüz eşitlikçiliğinin doğuşuna aydınlatan çok sayıda ve karmaşık görünümüne sahiptir. Louis Dumont, bunlardan doğrudan doğruya kendi düşünceleriyle ilgili olan iki tanesini kaydediyor. Bir yandan, ilk olarak, iki ilişki düşünün-ki

bunlardan biri doğan politik iktisadın temel uğraşını ve adeta varoluş nedenini oluşturacaktır - ayrılığı tüm açıklığı ile ortaya konmuş: insan - doğa ilişkisi, insan-insan ilişkisinden farklı olarak ortaya konulduğundan, birey - doğa, ilişkisi gibi anlaşılıyor. Diğer yandan, terimlerin bu ayrımı bir hiyerarşileşmeye uygun düşmektedir, zira mülkiyet, aslında Locke'un toplum üzerinde kurmaya çalıştığı temel gerçekçiliktir. Bir başka deyişle ve sözü uzatmamak için, Locke, iktisadın politika karşısındaki özerkliğini ortaya koyuyor ve aynı zamanda politikayı iktisada bağlı kılıyor. Locke, «altyapı»nın Marx'dan önceki kuramcısıdır (3).

AHLAKIN AYRILMASI

Bay Dumont, ahlaki ele a'ah diğer ayrıma sürecini Bernard de Mandeville'e dayandırmaktadır. «Arların Öyküsü»nün ilk baskısı (1705) tamamen beylik özet bir tez geliştirmekteydi, ya da üzyıl boyunca bu

(3) Bay Dumont'a göre, ileri sürülen bu görüş olanaklıdır, çünkü Locke, Filmer ile olan tartışmasının dinsel hareket noktasını gözden kaçırmamıştır. Locke, Tanrı-insan ilişkisine, mülkiyet ilişkisinden daha önemsiz olmayan bir rol veriliyordu; Hatta onun ikinciye verdiği önemi açıklayacak olan belli bir şekilde, birinciye verdiği önem olmaktadır. Biz burada, Locke'un yorumunu «gelenekçi» anlamında bir kenara bırakıyoruz; zaten pek ender savunulmaktadır ve bize kalırsa birçok sorun ortaya koyar görülmektedir.

şekli alacaktı, (Voltaire, Le Mondain' de bunu resimleyecektir): Kileur ve gösteriş iktisadî refahın bir nedenidir. Bu yüzden şirin alt başlığı şöyledir: «özel tutkular, kamu yararları» Mandeville, daha sonraki baskılarda, özellikle üçüncüsünde (1723) öyküsünün verdiği ders üzerine uyarılar ve yorumlar eklemiş ve gerçek anlamını belirlemiştir: «özel tutkular», salt gelirin dolanımını hızlandırmanın, ya da bireylerin çalışmalarını hızlandırmalarının bir aracı değildirler. Onlar bizzat toplumun temelindedirler. «İnsanın toplumsal karakterinin ancak şu iki şeyden doğduğunu kanıtlıyorum: isteklerinin çokluğunu bilmek ve bu istekleri tatmin etmek için gösterdiği çabaları sırasında karşılaştığı sürekli muhalefet» (Homo Aequalis sa: 89'da yazılı). Buradan itibaren, Mandeville anlaşılmaz oluyor; yorumcular, onun toplumun kötülükten doğduğu yolunda çıkardığı sonuç üzerinde uyuşmıyorlar. Bazılarına göre, Mandeville toplumun ahlakî doğası ya da kökeni tezine geleneksel ahlakî söz konusu etmeksizin çatmaktadır. Bazılarına göre ise, kızdığı şey basbaşa geleneksel ahlaktır; onu reddetmektedir, çünkü geleneksel ahlakın insan davranışı üzerinde gerçek bir gücü yoktur ve yerine tutkular ve çıkarlar oyunundan başlamak üzere toplumsal yaşamı gerçekten düzenleyen, başka türden bir ahlak koymaktadır. Eğer, L. Dumont'un yaptığı gibi, en radikal yorum izlenmeye devam edilirse, Mandeville'in kişili-

ğinde ideolojik çağdaşlarımızdan biri görülecektir: ahlakı öznel bir varlığa indirgemektedir (Mandeville'in ve Knat'ın «bağnazlık» konusunda yakınlığını çok iyi ortaya çıkaran bir formülde, bir yarumcunun dediği gibi) ve bunun karşısına ondan daha üstün nesnel bir ahlak çıkarmaktadır (bu, Hegel ahlakıdır). Nihayet bu nesnel ahlakın sonunu üstü kapalı bir şekilde iktisadî refahla bir tutmaktadır. Bizi ilgilendiren, belirli noktada radikal yorumun yazarı, Locke olayında olduğu gibi, hem bir ayrımı (sosyo-ekonomik) faaliyetin ahlâk dışında yasaları vardır) hem de bir hiyerarşileşmeyi (sosyo-ekonomik faaliyetin ışığı altında ahlakın gerek içeriği, gerekse varlık biçimi yeniden tasarlanmalıdır) gün ışığına çıkarmasıdır.

SMITH'İN KATKISI

Şimdi artık, yumağın bütün ipuçlarını elimizde tutuyoruz; onları birleştireceğiz. Smith, «Arıların Öyküsü»nden çok açık bir şekilde etkilenmiştir. 1759'da yazdığı, «Ahlakî Duyguların Kuramı» adlı yapıtında, toplumsal yaşamın tümünü olumlu tutkulardan başlayarak, Hutcheson ya da Diderot tarzında yeniden kurmuştur. 1776'da, ne iyi yüreklilik diye birşey olduğunu, ne de iyi yürekliliğin etkinliğini yadsımadan, onun cınadığı rolü kesinlikle sınırladı. Ulusların Zenginliği'nin şu ünlü bölümü bilinir: «kasabın, biracının, ya da fırıncının, bize yiyeceğimizi temin et-

meleri için iyiyüreklipliklerne değil, kendi öz çıkarları için gösterdikleri dikkate güveniyoruz. Onların insani duygularına değil, kendilerine olan sevgilerine sesleniyoruz. Bizim gereksinimlerimizden değil, kendi çıkarlarından söz ediyoruz. Aslında vatandaşlarının iyiyüreklipliklerine güvenmeyi bir tek dilenciler seçer». Böylelikle, «Ulusların Zenginliği»nin yazarı Mandeville'in dersini öğrenmiştir ama, «toplumsal yaşamın iki alanı vardır, biri «insani duygular»ın, diğeri ise «akıllı bencilliğin» egemenliği altındadır» diyen ilk hocasının etkisini de yitirmemistir. Bir başka yere konulmasına karşın, Fizyokratların etkisi de açıktır (5). Gerçek sorun, Locke'in rolünün sorunudur, zira Smith'in değer kuramı, tam tamına bir cisimleşmiş emek-değer kuramı değildir. Bunu tek ele alan **İkinci Yönetim Kitabıdır**. Burada, politik iktisadın doğuşunun en karmaşık noktalarından birine değiniyoruz; biran için burada durmalıyız.

DEĞER SORUNU

«Cisimleşmiş emek zamanı» ile «satın alınabilen emek zamanı» arasındaki fark bilinmektedir. Birincisi, bir malın üretimi için gerekli doğrudan veya dolaylı emek zamanını belirtir, bu bir teknolojik veridir; üretim

bilgisinden elde edilir. İkincisi, belirli bir malla «satın alınabilen ya da ege-men olunabilen emek miktarını» belirtir. Bir başka deyişle, üretim belirli bir düzeyinde, bir mala karşılık değişilebilen emek birimleri sayıdır. O halde bölüşüme göre değişen bir büyüklük sözkonusudur ve bu, değişim anlayışına bağlıdır. Her iki emek zamanının birbirlerine karıştırılması ilk iktisatçılarda çok belirgindir. Örneğin, Malthus'un bütün yapıtlarında kaybolup gitmiştir. Adam Smith'in durumu, kuşkusuz, en ilginç ve en güç olanıdır; zira onda, emek zamanlarının birbirlerine karışması ancak görecelidir. «Ulusların Zenginliği» sırasında bizim terminolojimizi kullanmaksızın, «hem sermaye birikiminden, hem de toprağın mülk edinilmesinden önce gelen toplumun bu ilk ve kaba durumuna» yani doğadaki durumuna uygulanabilir bir cisimleşmiş emek-değer kuramı ve bir de çağdaş iktisada uygulanabilir satın alınabilen emek-değeri kuramı geliştirmektedir. Öyleyse görünen odurki Smith'de bu ayrım üstü kapalı da olsa vardır. Fakat, oysa ki, Smith satın alınabilen emeğe yalnızca cisimleşmiş emeğe ait olan özellikleri vermektedir. Örneğin, «tüm malların değişim değerinin gerçek ölçüsü» olma ayrıcalığını, yana yeni deyimlerle söylemek gerekirse, bölüşümün bağımsız bir ölçüsü olma ayrıcalığını vermektedir. «Eşit emek miktarlarının, her zaman ve her yerde, emekçi için eşit değerde olduğu söylenebilir.. Her zaman ve her yerde, pahalı

(5) Prof. Cannan, bunu Smith'in yapıtıyla ilgili ünlü kitabında çok güzel göstermektedir (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, London, 1904).

emek, elde edilmesi güç olan, ya da ancak çok fazla iş karşılığında satın alınan emektir. Ucuz olanı ise, kolayca elde edilebilen ya da az iş karşılığında satın alınabilir. O halde, emek-yalnız kendi öz değerinde asla değişme olmamak kaydıyla tüm malların her zaman ve her yerde değerinin biçildiği ve karşılaştırıldığı sonucu ve gerçek tek ölçüttür.» (A. G. E., Alki tarafımızdan çizildi. Y. N.). Böylece Smith, birine ait özellikleri diğerine atfederek, iki emek-değer kavramı ayırdetmektedir. Sorun, Smith'in bu iki emek değeri kavramından hangisine temel kabul ettiğini ve neden bu yanlış anlamaya girişme gereğini duyduğunu bilmektir.

İKTİSADIN ÖZEKLİĞİ

Bu çift yönlü soruya, Bay Dumont'un yanıtı şöyle özetlenebilir: Smith, işlemsel olmadığını bilmesine karşın, cisimleşmiş emek-değer kavramını temel kabul ediyordu. Eğer aslında yapılmaması gereken yanlışlara düşmüşse, bunun nedeni yaptığı modern toplum incelemesinde bu kavramdan mutlaka birşeyler elde etmeyi istemesidir. Felsefe açısından, A. Smith, Locke'un bir öğrencisidir. Locke'un mülkiyeti emeğe dayandırdığı gibi, Smith de değeri çaba sarfetmeye (the toil and trouble) dayandırmaktadır. Fakat doğa durumu değil, Fizyokratlarca bunun nedeni, kendisinin ilgilendiği tanımlandığı gibi değişimin ve üreti-

min modern koşullarıdır. O halde, ona düşen, Locke'un tezini alıp, başka bir niteliğe büründürmeye çalışmaktır. Başka bir niteliği büründürme açıklamanın mantıksal kesinliği pahasına, iyi ya da kötü yapılmaktadır.

Kuşkusuz, sorunu yaratan bu yoruma döneceğiz. Şimdilik, Bay Dumont'un tasarladığı durumun önemini kaydetmek yeterlidir. Dumont, böylece kitabının başlangıcında «İktisadi ideoloji»nin niteliğini belirliyor. «İktisadi İdeoloji», üstü kapalı olarak, insan-doğa ilişkilerinin insanların kendi aralarındaki ilişkilerden daha önce geldiğini ortaya koymaktadır; bir başka deyişle temelde bireycidir (Homo Aequalis sa: 12-14). Eğer bu nitelik belirlemesi akılda tutulursa, Locke'un herşeyden önce iktisat ideolojisinin temsilcisi olduğunda kuşku yoktur. Onun için, Schumpeter'e karşı, Locke'un Smith'in değer kuramını etkilediğini kanıtlarken, Bay Dumont, aksi takdirde karşılaşmayacak olan iki akımı tek bir düşünce hareketi halinde birleştirebilmektedir. Tanımlandığı anlamda iktisadi ideolojinin çıkışı ve «Ulusların Zenginliği»nin doğuşu yani politik ekonominin özerk bir disiplin olarak kurulmasına götüren süreç. Başka bir deyişle, şimdiye dek «İktisadın özerkleşmesi» diye adlandırdığımız şey, sadece Smith'in belli bir tarzda okunmasının birlikte düşünmeye olanak sağladığı iki farklı sürece yollama yatmaktadır.

Bu nokta (**Homo Aequalis**'te yeterince açık olarak ortaya çıkmadığı için üzerinde durmaya değer. Bu önceki çözümlemede ayrılma yönündeki eksik kalmış çabaların düzenlenmesini şu aşağıdaki sonucu doğruladıkları ve ürettikleri noktaya kadar izlemeye bağlı kaldık: ilk politik iktisat kitabı. Tamamen bir başka görüş açısını tercih etmek de olanaklı olabilecekti. Özetlenen etkiler oyunu, modern yaşantımızın belirgin özellikleri olan bir betimlemeler özeti ortaya çıkmasına da olanak vermiştir. Bu betimlemeler, insan-doğa ilişkisi olarak anlaşılan üretim kavramına bağlanmaktadır. İnsan faaliyetlerinin tümünün en sonunda «üretim»e bağlı olduğunu, kendine özgü değişkenlere göre ortaya koymaktadırlar. Mülkiyetin Locke'cu kuramında bu betimlemelerden biri, en fazla dikkati çeken, kuşkusuz tarihsel geçmişi nedeniyle görülebilir, Fizyokratlar da doğal olarak buna katılırlar, çünkü, birincilerde üretimin ve değişimin ayırdedilmesini kesin

olarak belirtirler ve diğer yandan da birincinin önemini açıkça ortaya koyarlar. Nihayet, A. Smith'de sorun-doğrulama buradadır-aynı akıma katılacaktır: o, Fizyokratların doğru ifade etmedikleri bir ayrımı söylemekle yetinmeyecek (bilindiği gibi, Quesnay'de, üretim özel biçimlerinden birine, tarımsal üretime indirgenmiştir), sonuç itibarıyla değişimi üretimin yararına değersizleştirerek, selefleri tarafından ortaya atılan terimler hiyerarşisini yeniden üretecektir.

Özetle, Bay Dumont'u, Smith'te değer yorumu hakkında ve politik iktisadî «İktisadî ideoloji» yani üretim ideolojisi diye adlandırdığı şeye gereğinden fazla benzetmesinden dolayı doğrudan doğruya eleştirmeye sıra gelmiştir. Bu ortaya konmuştur; henüz bitirmedığımız **Homo Aequalis**'e geri dönmemiz yerinde olur.

Çeviren : Ahmet OKAN
İ. Ü. İktisat Fak. Öğrencisi

Sayın Üyelerimiz ve Abonelerimiz;

1980 yılı üye aidatları ile süresi dolan İktisat Dergisine abone bedellerinin Cemiyetimiz Merkezine veya aşağıdaki banka hesaplarımızdan birine yatırılmasını dileriz.

Saygılarımızla,
İ. F. M. C. Yönetim Kurulu

Banka Hesap Numaralarımız :

- Akbank Taksim Şubesi Hes. No. : 4700
- T. C. Ziraat Bankası Bahçekapı Şb. eHs. No. : 9500
- T. Garanti Bankası Galatasaray Şb. Hes. No. : 510028
- T. Halk Bankası Cağaloğlu Şubesi Hes. No. : 66008
- T. İş Bankası Beyoğlu Şubesi eHs. No. : 4678
- T. Ticaret Bankası İstanbul Şb. Hes. No. : 31424-5
- Yapı ve Kredi Bankası Tünel Şb. Hes. No. : 920013

NOT : Ocak/1980'den itibaren yıllık üye aidatı 300.— TL., yıllık abone ücreti 600.— TL., 6 aylık abone ücreti de 300.— TL. olarak belirlenmiştir.

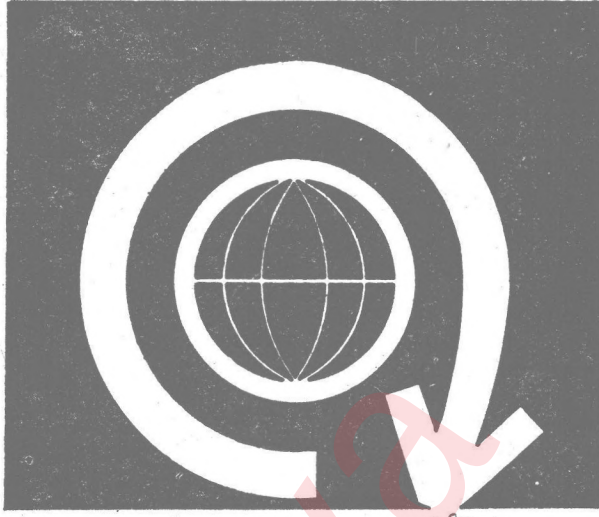
Yeni Tlf : adres :

Tlf : 45 17 52

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No. : 27/6 Taksim-İST.

Cemiyetimiz yeni lokalinde yemek (hergün) içki servisi (Cuma ve Cumartesi) yapılmaktadır.

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalat işlemlerinizi,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

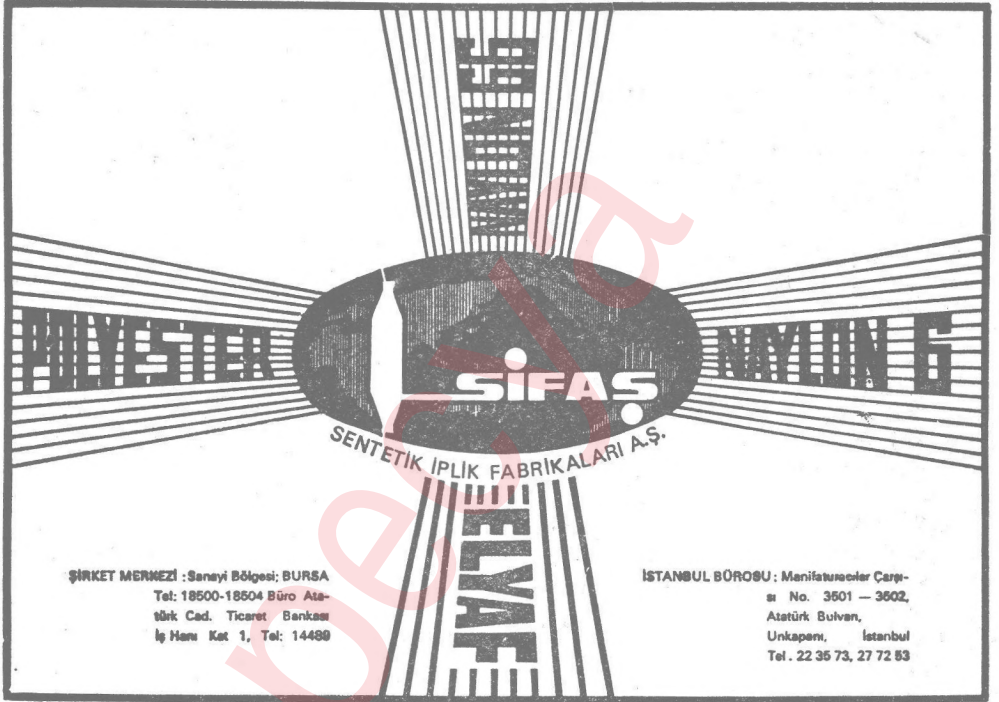
AKBANK

nesilden
nesile

biraların ası
birası

TEKEL
Birası

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Ata-
türk Cad. Ticaret Bankası
İç Hanı Kat 1, Tel: 14489

İSTANBUL BÜROU : Manifaturacılar Çarşı-
sı No. 3501 — 3502,
Atatürk Bulvarı,
Unkapanı, İstanbul
Tel. 22 35 73, 27 72 83

Borusan, çelik ağları ile endüstrimize hayat verir...

... yaşamı sürdüren kan
damarları gibi...

Yurdun dört bucağında
Borusan'la başlar üretim...

... ve Borusan boruları,
profil boruları, yassı çelik
ürünleriyle en sağlıklı ve
yüksek standarda ulaşır...

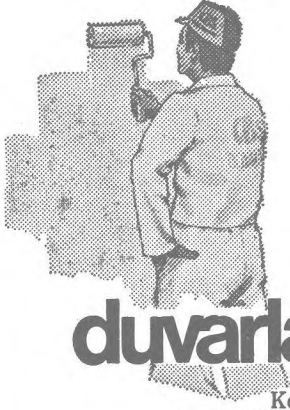
Kimya, petrokimya, kâğıt,
meşrubat, ilaç, gıda, süt, ev
aletleri, bisiklet, ambalaj,
tekstil ve otomotiv

endüstrisinde..... inşaat
sektöründe ..... makine üretiminde....
mobilya ve dekorasyonda BORUSAN,
çağdaş kalitenin, güvencenin,
estetikğin vazgeçilmez unsurudur.

Sanayi borularını,
paslanmaz çelik boruyu,
metal kaplamalı çelik
bantları Türkiye'de ilk kez
gerçekleştiren Borusan,
teknolojik alandaki
öncülüğüyle ve giderek
devleşen satış grafiğiyle,
ulusal ekonomiye de
katkıda bulunan büyük
kuruluşur.

BORUSAN

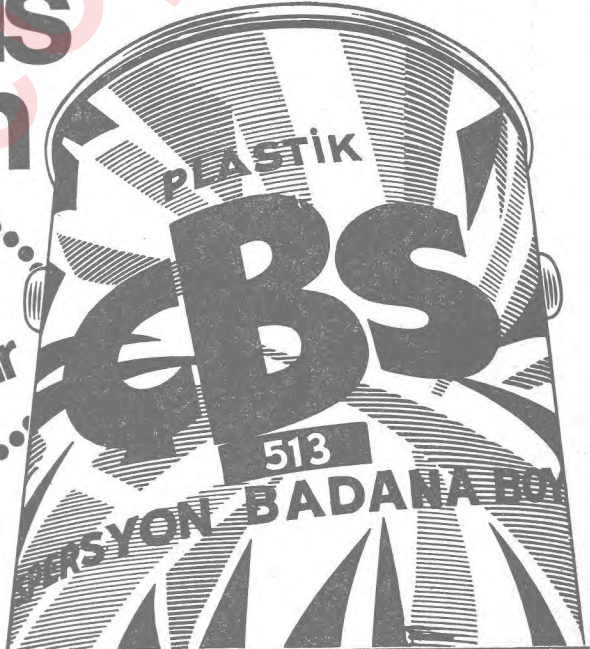
ÇBS PLÂSTİK BOYA duvarlarınıza kanat gersin...

Korusun duvarlarınızı
o emsalsiz gücüyle ÇBS Plâstik...
Aman vermesin zamana ve
onun yıpratıcı etkilerine...
Duvarlarınız en renkli
en gösterişli, en güzel

günlerini yaşasın
ÇBS Plâstik'in koruyucu
kanatları altında...
ÇBS Plâstik ile mutlu olsun
duvarlarınız, mutlu olun siz
ve yuvanız...

duvarlarınız yıllara göğüs gersin

daha
iyisi
yoktur

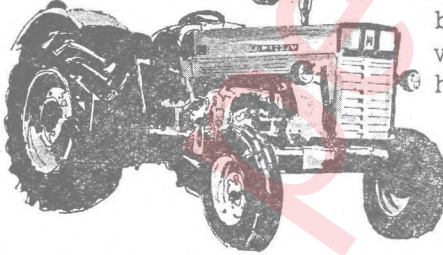
ÇBS BOYA-KİMYA SANAYİİ
ve TİCARETİ A.Ş.
Karaköy, Kardeşim Sok. No. 44/3 İstanbul
Telefon: 43 49 55

güçlü yatırım International

A. J. J. J. J.

INTERNATIONAL, traktörü, kamyonu, değişik modeldeki iş makineleri, pamuk toplama makineleri, yükleyicileri ve çekicileri ile Dünyada ve Türkiyede önderdir. INTERNATIONAL satış sonrasında da gülyüzle süren bakım ve onarım hizmetleri, bol orijinal yedek parça stokları, ve gezici servisleri ile her zaman, her yerde hizmetinizdedir.

International en güçlü yatırımdır
International alın
geleceğe güvenle bakın

İmalatçı firma

**TÜRK
OTOMOTİV
ENDÜSTRİLERİ A.Ş.**

TOE ve MAT Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) iştirakidir.

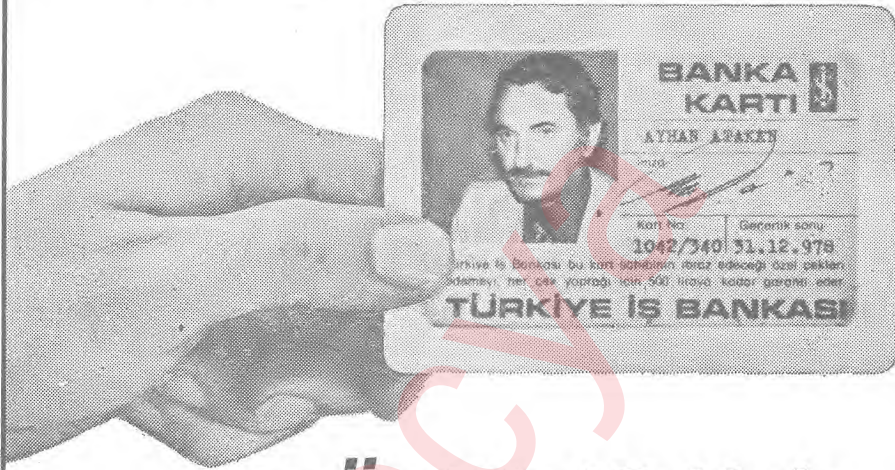
Türkiye Genel Distribütörü:

**MOTORLU
ARAÇLAR
TİCARET A.Ş.**

Merkez 4. Levent Tel. 64 49 90-91-92
Telex: 26239 İSTANBUL

yalnız bu kart her zaman her yerde geçer

**ayrıca Özel Mavi Çeklerle
dilediğiniz İş Bankası Şubesinden
50.000 liraya kadar
provizyonsuz para çekebilirsiniz...**

**mavi çek üzerinde imzanız paradır...
her zaman her yerde geçer**

ANONİM ve LİMİTED ŞİRKETLERİN

Organizasyonu, Kuruluş, Mukavele Değişiklikleri

- Kısa sürede tescil ve ilân işlemleri
- Bloke teminat için kolaylık
- Bloke teminatın kısa sürede serbest bırakılması

ŞEKER SİGORTA ACENTELİĞİ

**Yangın, kaza, kasko, ve tüm sigorta
işlemleri
Ödemede kolaylık.**

**ÇAĞDAŞ MÜŞAVİRLİK BÜROSU
ORHAN BENZET ve ORT.**

P.K. 643 Aksaray-İST.
TEL. : 22 42 28 — 28 13 00 — 28 13 01
Ordu Cad. No. : 288 K. 2/212
Aksaray — İSTANBUL

Yakıt giderleri belinizi bükmesin

Yeni bir kat alırken pencerelerine bakın

ISICAM®

mi kullanılmış?..

•Yakıttan %25-%45 Ekonomi

Isıcam her şeyden önce harika bir ısı yalıtkanıdır. Kışın ısı kaybını önler, yakıt giderlerinden %25-%45 ekonomi sağlar

•İlk Tesis Masraflarında Büyük Ekonomi

Isıcam yapıların ısıtmaya ilişkin ilk tesis masraflarında önemli ekonomi sağlar. Yalıtkanlığının yüksek oluşu sayesinde daha ufak kazan ve brülör, daha küçük çapta tesisat borusu ve daha az radyatör dilimi kullanılması, normal camlı yapılarda ancak aşırı yakıt sarfıyla ulaşılabilecek randımanı elde etmek için yeterlidir.

•Buğulanmaya Karşı En Etkin Ön

İç ve dış sıcaklık farkı 40 dereceyi geçmedikçe, ısı buğulanma yapmaz. Sürekli berrak bir görüntü sağlar

•Oda Kullanım Alanından Daha Veri Yararlanır

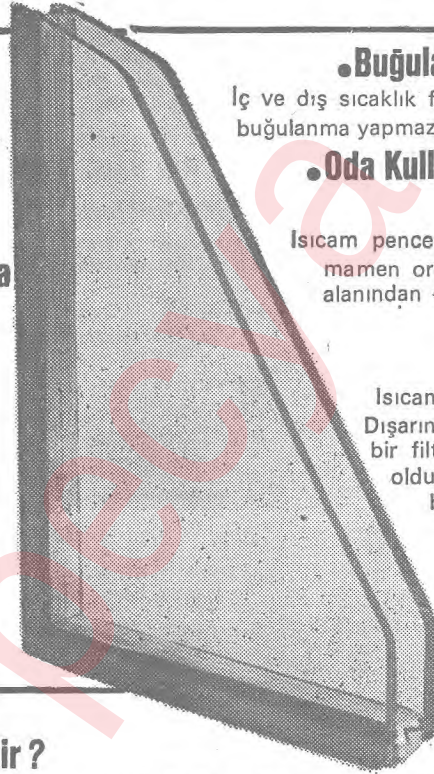
Isıcam pencere yakınlarındaki soğuk bölgeler tamamen ortadan kaldırır. Böylece oda kullanım alanından daha verimli bir biçimde yararlanılabilir

•Gürültüden Uzak Olur

Isıcam aynı zamanda bir ses yalıtkanıdır. Dışarının rahatsız edici seslerine karşı bir filtre görevi görür. Evde veya işyerinde olduğunca gürültüsüz bir ortamda rahat bir çalışma ve yaşama olanağı sağlar

•Pencereler Yoluyla Kıyısını Önler

Isıcam pencereler yoluyla ısı kaybını, harika yalıtkan özelliği sayesinde en az %50 oranında önler

Isıcam nedir ?

Isıcam, iki cam plakanın çevresel olarak metal bir ara çitisi yardımıyla birbirine bağlanması esasına dayanır. Arada kalan hava tamamen kuru olduğundan, bütün dış etkenlerin sızması özel macunlarla kesin olarak önlenmiştir. Isıcam Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A.Ş.'nin fabrika garantisine sahiptir.

ISICAM Az yakın,öz ısının.

Cam Pazarlama A.Ş.

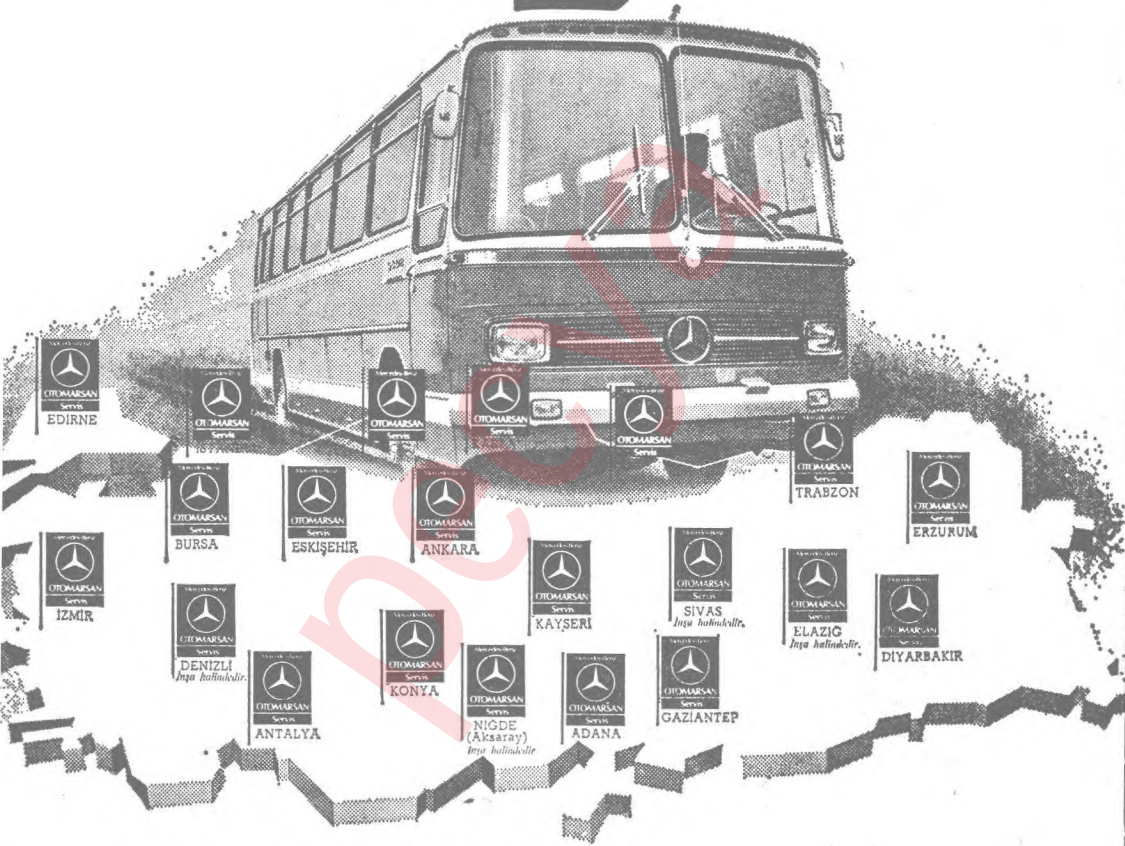
Valikonağı Cad. No. 73 NİŞANTAŞ - İSTANBUL Tel: 46 80 27 (3 Hat)

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur

Daha ayrıntılı bilgi için Teknik Servisimiz hizmetinizdedir
İsim ve Soyadı : _____
Adres : _____
Tel : 46 09 05

OTOMARSAN

servis ağı

OTOMARSAN'ın görevi Fabrikada bitmez...

ARSAN, imâl ettiği **MERCEDES-BENZ** Otobüslerini;
n ve mükemmel bir servis ağıyla, satıştan sonra da,
büyük bir titizlik ve dikkatle izler.

Yurt sathına yayılan yetkili servis istasyonları...

yanınızda bulabileceğiniz uzman servis elemanları...

Bol yedek parça imkânları;

OTOMARSAN'ın bu servis ağını örer:

OTOMARSAN **MERCEDES-BENZ** Otobüsleriyle
dilediğiniz yere güvenle gidebilirsiniz.

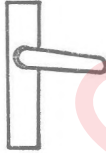
OTOMARSA

"Yurt dışına taşan kurur."

ELKA

garantili tek kapı

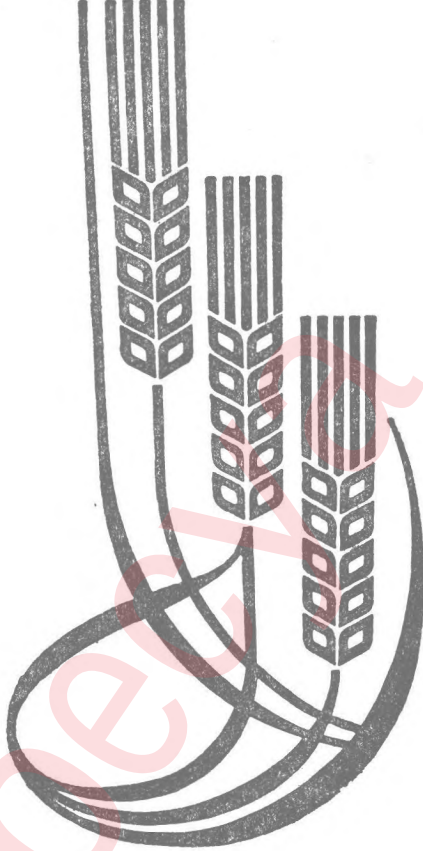

ELKA

ELYAFLI PLAKA SANAYİİ TÜRK A.Ş.

Cumhuriyet Caddesi No. 273 Harbiye - İstanbul Tel : 40 10 96 (4 Hat)

İSTANBUL

MURAT

T.C. ZİRAAT BANKASI
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan
kıvanç duyar.

